
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYADA İLERİ ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç.Dr. Kadir TUNCER

yaz
yayınları

Beşeri ve İktisadi Coğrafyada İleri Araştırmalar

Editör

Doç. Dr. Kadir TUNCER

yaz
yayınları

2024

**Beşeri ve İktisadi Coğrafyada İleri
Araştırmalar**

Editör: Doç. Dr. Kadir TUNCER

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-6171-77-0

Aralık 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Sürdürülebilirlik Açısından Sakin Şehirler..... 1

Ömer ŞEN, Mehmet YALÇIN

**Kültürel Coğrafya Anahtar Kelimeli Lisansüstü Tezlerin
Bibliyometrik Analizi..... 19**

Fatih AYDIN, Yasin DÖNMEZ, Emine KOÇAK

**Zeytin Tarımında Kadın Emeginin Derik'in Kırsal
Kalkınma Sürecindeki Yeri 31**

Gülbin ABATAY, Zerrin KARAKUZULU

**Ekolojik Güvenlik Perspektifinden İklim Değişikliği ve
Doğal Ortam İlişkisinin Sürdürülebilir Kalkınma
Odağında Analizi..... 41**

Celal ŞENOL

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN SAKİN ŞEHİRLER

Ömer ŞEN¹ Mehmet YALÇIN²

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir bir dünya ve geleceğe nasıl ulaşılabileceği tartışmasında kentler anahtar role sahip yapı taşı (building block) olarak tanımlanmaktadır. Kentler küresel yüzölçümün yalnızca küçük bir alanını (%2) işgal etmesine karşın dünya nüfusunun yarısını barındırmakta, dünyadaki kaynakların dörtte üçünü tüketmekte ve oluşan atıkların ve kirliliğin çoğunluğunu oluşturmaktadır (Blowers-Pain 1999, akt. (Baş, 2019)). Küreselleşme sonrası hızlı bir dönemin yaşandığı dünyada, kentsel yerleşimlerin coğrafi avantajlarının ve klasik işlevlerinin hala önemli bir savunma noktası olduğu söylenebilir (Şen, 2022).

Kentler; habitatı, ekosistemleri, nesli tükenmekte olan türleri, arazilerin parçalanmasını ve doğal arazi örtüsünün yerini geçirimsiz yüzeylerin almasını doğrudan etkilemektedir. Kent formu seyahat davranışlarını dolayısıyla hava kalitesini, ekili, dikili ve sulak alanların erken yok oluşunu, toprak kirliliğini, küresel iklimi ve gürültüyü etkilemektedir (Cervero 1998: 43- 48, akt. (Baş, 2019)). “Kentler en fazla kaynak tüketimine, atığa ve çevresel tahribata neden olan anti-ekolojik alanlar olarak gösterilmektedir. Kentlerin ideal sürdürülebilir bir gelişme sürecine girmesinin küresel, bölgesel ve yerel çevresel bozulmaların etkisini azaltacağına inanılmaktadır”. Bu bağlamda kent formu ideal sürdürülebilir kentleşme hedefinin sağlanmasında önemli bir unsur olarak ileri sürülmektedir (Baş, 2019). “Sürdürülebilir kentleşmenin sağlanabilmesi için, insanlar temel gereksinimlerini karşılarken, çevreyi tahrip etmeden, ileriki nesilleri düşünerek kentin refah seviyesini en uygun seviyede tutmayı hedefleyerek gerçekleştirmektedir” (Ökten & Ökten, 2018).

“Öte yandan küreselleşmeye bağlı olarak günümüz kentleri sürdürülebilirliğin gerekliliklerini ortaya koyar. Küreselleşme, toplumların değişmesi ve yayılması için önemli olanaklar sunsa da yerel özgünlükleri ve karakteristik yapıları ortadan kaldırma riskini de beraberinde getirmektedir. Bunun sonucunda, hiçbir topluluğa ait olmayan, kimlik taşımayan, sıradan modeller ortaya çıkmaktadır” (Uslu, 2009: 53). “İçinde

1 Doç. Dr., Gaziantep Üniv. Fen Edb. Fak. Coğrafya Bölümü, omersen@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1769-8236

2 Öğretmen, Gaziantep MEM, mhmtlycn367@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9894-3768.

buldukları coğrafyaya ait olmayan, kent merkezinde aynı menülerin ve ürünlerin satıldığı restoranları barındıran ve adına “everywhere city” denilen “her yer şehirleri”nin özelliği, buldukları ülkeden alınıp başka bir ülkeye yerleştirilmeleri halinde muhtemelen hiçbir ziyaretçinin bunu fark etmeyecek olmasıdır” (Akman vd., 2013: 50, akt. Tosun, 2013)). “Yaşanan gelişmeler küreselleşmenin bir sonucu olan yerel kimliğin yok olmasının önüne geçilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Hızlı şehirleşme ve sıradanlaşma insanları sakin, yerel kimliğini kaybetmemiş şehirlere yöneltmeye başlamıştır. Yerel kültürün korunması, organik gıda üretimi ve tüketimi gibi konularda çalışmaların yoğunlaştığını görmekteyiz. Bunun sonucu olarak dünyada yavaş akımlar ortaya çıkmıştır” (Coşar, 2015).

Küreselleşmenin kentler üzerindeki olumsuz etkisi karşısında; İtalya’da Cittaslow- Sakin Şehir hareketi başlatılarak; kentte yaşayanların sosyo-kültürel olarak yaşam kalitesinin artırılması ve sürdürülebilir yerel kalkınma birliğinin oluşturulması hedef alınmıştır. İlk olarak McDonalds’a karşı olarak İtalya’da ortaya çıkan Sakin Şehir hareketi 2009 yılından itibaren Türkiye’de de hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. “Küreselleşmenin olumsuz etkileri ile beraber çevre sorunlarının artması son yıllarda tartışma konusu olan sakin şehirler ve parametreleri içinde oluşturulan alternatif bir şehir ve yaşam modeli olarak kendini göstermektedir” (Akınar, 2017). Yavaş şehirler günümüzün hızla büyüyen ve gittikçe daha fazla kargaşa barındıran kentleri için önemli bir açılım sunmaktadır. Kent anlamına gelen İtalyanca Citta kelimesi ile Yavaş anlamına gelen İngilizce Slow kelimelerinden meydana gelen Cittaslow, globalleşme ile birlikte meydana gelen tekdüze ve homojen bir kent formuna ve kentsel yaşam standartlarına karşıt olarak içsel ilkeleri önceleyerek kentin yerlileri ve kentin ziyaretçileri için daha anlamlı ve değerli bir şekle dönüştürmeyi hedefleyen bir kentler birliğidir. Cittaslow Hareketi şehirlerin kendine has karakterlerini ön plana çıkararak ortaya bir kimlik koymalarını amaçlamaktadır. “Böylece hayattan tat alarak yaşayan ve kendi dinamikleri ile var olan sürdürülebilir kentlerde yaşam kalitesinin yükselmesi sağlanabilmektedir” (Tayfun & Acuner, 2014). “Sakin Şehir hareketi, kentte yaşayan halkın ihtiyaçlarının karşılanması, yerel hizmetlerin ve etkinliklerin artırılması ve hemşehrilik bilincinin yaygınlaşmasıdır. Bir şehrin kendine özgü değerlerini ortaya çıkarmak kozmopolitlik şehir olma bilincinden uzaklaştırıp şehrin yerel özelliklerinin korunmasını kentlerin sürdürülebilir kalkınmasının geliştirilmesini hedef alır” (Akınar, 2017).

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT KAVRAMI

Sürdürülebilirlik sözcüğü dilimizde, İngilizce “sustainability” sözcüğünün karşılığı olarak girmiş ve TDK’nın Türkçe Sözlüğünde henüz

karşılığı olamayan bir kavramdır. “Sürdürülebilirlik anlam açısından incelendiğinde, devamlılık hali, daim olma, süreklilik arz etme durumuna gönderme yaptığı açıktır” (Akgül, 2010: 135,akt. (Akpınar,2017)). 1968 yılında kurulan ve kimi iş adamlarıyla bilim insanlarından oluşan Roma Kulübü, 1972 yılında yayımlanan ve “Büyümenin Sınırları” adını taşıyan yazanağıyla (Donella Meadows, Jorgen Randers ve Dennis Meadows) dünya kamuoyunun dikkatini ekosistemin gelecekte karşılaşması söz konusu olan tehlikelere çekmiştir. 29 dilde yayımlanan ve bütün dünyada 9 milyon satış yapan “Büyümenin Sınırları”, o tarihteki büyüme eğilimleri olduğu gibi devam edecek olduğu takdirde, yüz yıl sonra, yeryüzünde fiziksel büyümenin sınırlarına ulaşılmış olacağı kestiriminde bulunmuştur. Bu bağlamda insan neslinin ve doğal sistemlerin varlığının devam edebilmesi için hem nüfusun hem de iktisadi büyümenin ciddi oranda yavaşlatılması, hatta daha ileriye giderek durdurulması (Sıfır Büyüme) ısrarla savunulmuştur. Aradan 20 yıl geçtikten sonra, 1992’de Rio’da yapılan Dünya Çevre Doruğu’nda benzer görüşler sıklıkla dile getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Kurulu’nca 1987’de yayımlanan “Ortak Geleceğimiz” adlı yazanakta da benzer kaygıların etkisi altında “sürdürülebilirlik” kavramının tanımı yapılmıştır (Keleş, 2017). Buna göre, Sürdürülebilirlik kavramı; “bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılayabilme hak ve olanaklarından ödün vermeksizin karşılamak ilkesi” olarak da tanımlanmaktadır (WCED, 1987,akt. (Özcan, 2016)).

Sürdürülebilirlik çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu boyutların biri ekonomik, biri çevresel, bir diğeri de sosyal odaklıdır. Sürdürülebilirliğin bu çok boyutlu yapısını oluşturan unsurlar zaman zaman birbirini ile uyum içinde çalışmaktan uzaklaşmaktadırlar. Çevresel boyutu önceleyen bir faaliyet iktisadi boyutla karşı karşıya kalabilmektedir ya da iktisadi bir yatırım sürdürülebilirlik ile çelişebilmektedir. Bütün bu durum da sosyal beklentileri gerçekleştirmede de olumsuz etkiler yapmaktadır (Kartal, 2019).

Sürdürülebilirliğin ana hedefi, bütün coğrafi birimlerdeki lokasyonların çevresel etkilerini göz önüne alarak her türlü beşeri ihtiyaçların karşılanmasıdır. Bu gereksinimlerin karşılanması özellikle kentlerde planlama ve detaylı bir yönetim anlayışı ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Sürdürülebilir bir gelişimin özellikle kentsel yerleşim alanlarına odaklanmasında ve söz konusu bu politikalara iten sebepler şu şekilde sıralanabilir;

- Kentler, gerek yerel gerek ulusal bakımdan sosyokültürel ve ekonomik kalkınmanın dinamosudur.
- Küresel nüfusun büyük bir çoğunluğu kentsel alanlarda yaşamlarını sürdürmektedir.

- Kentler, iş olanaklarının, hizmet faaliyetlerinin ve barınma faaliyetlerinin önemli olduğu alanlardır. Bütün bunlarla bağlantılı olarak çevresel sorunların gerek merkezde gerekse yakın çevrelerinde en yoğun şekilde hissedildiği alanlardır. (Tosun, 2017).

İlgili alan yazınında Sürdürülebilir kent (sustainable cities) olarak yer alan kavram, aslında kentlerin yakın ve uzak çevresi ile uyumlu bir bağ kurmasını ifade etmektedir. “Sürdürülebilir kent, bu anlamda kısaca, ekonomik, sosyal ve fiziki sistemlerin yüksek yaşam kalitesi sağlamak amacıyla yanında çevreye en az yük olabilecek şekilde, sürdürülebilir bir sosyal tabana da dayanarak uygun kentsel politikalarda içselleştirildiği kent veya kentsel alanlardır” (Palabıyık, 2005).

“Sürdürülebilir kent fikirleri ve uygulamalarının temelinde; dünyamızda yaşanan sorunların çözümü için; kent odaklı çözümlerin bulunması ve kentlerin başka sistemlerle ilişkili bir sistem olduğu konusu yatmaktadır” (Uslu, 2009: 49, akt. (Keskin, 2012)). “Sürdürülebilir kentleşme hedefini oluşturan kentler; çevrenin en az düzeyde kirletildiği, kaynakların etkin ve verimli kullanıldığı, arazinin yatay değil dikey olarak kullanıldığı, kentsel hareketliliğin aza indirildiği, insan ölçeğinde ve yaşanabilir niteliğe sahip mekânsal tasarımların gerçekleştirildiği yerleşimlerdir” (Tosun, 2013: 31, akt. (Ökten & Ökten, 2018)).

“Bir kentteki sürdürülebilir kentleşme hedefleri ise şunlardır” (Tosun, 2013: 34);

- “Yaşam kalitesini arttırmak”,
- “Gelişmede seçenekler oluşturmak”,
- “Yoksullukla savaşmak”,
- “İstihdamı arttırmak, temel gıdaya ulaşımı arttırmak”,
- “Temel sağlık gereksinimlerini karşılamak”,
- Biyolojik çeşitliliği korumak ve geliştirmek,
- Güncel teknolojik gelişmeleri takip etmek,
- Planlı nüfus artışı sağlamak,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını arttırmak,
- Su kaynaklarının korunması ve yönetimini sağlamak,
- Riskleri asgari düzeye indirmek olarak belirtilmiştir (Ökten & Ökten, 2018).

3. SLOW/YAVAŞ HAREKETİ

“Küreselleşmenin tektipleştirici etkisine karşı, yerel kimliklerini korumak isteyen toplumlar, bazı tepkilerde bulunmaktadır. Bu tepkilerden biri de Slow/Yavaş Hareketidir. Yavaş hareketi sadece yemek alanında kalmayıp, küreselleşmenin olumsuz etkilerinin hissedildiği, hayatın diğer alanlarında da yavaşlamayı sağlayacak alternatif slow hareketlerin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir” (Ünal & Zavalı, 2016).

Globalleşme her ne kadar hayatı kolaylaştıran önemli noktalara sahip olsa da daha hızlı, daha az odaklı ve daha az şahit olma ve daha fazla tüketme kültürü ile otantik değerleri hızla erozyona uğratmaktadır. Bu erozyona karşı yavaş hareketi hızlı hayatı yavaşlatacaktır. Çünkü “gerçeklik yavaş, standardizasyon hızlıdır; bireysellik yavaş, şubeler hızlıdır; sessizlik yavaş, gürültü hızlıdır; ağaçlar yavaş, beton hızlıdır; bisiklet yolları yavaş, park alanları hızlıdır” (Mayer ve Knox, 2007: 23,akt. (Coşar, 2015)).

“Yavaş yaşam, günün her saat diliminde durmaksızın çalışmayı değil, yeri geldiğinde boş vakit geçirmenin huzurunu ve özgürlüğünü yaşamayı, bireylerin kendilerine ait bir zaman dilimi ayırmasını ve böylece yaşanan hayata değer katılmasını ifade etmektedirbu anlayışta hız kavramı; yetenek, üstünlük, güç ve etkinlik ile özdeşleştirilirken yavaşlık; başarısızlık, eksiklik, zayıflık, güçsüzlük ve yetersizlik ile özdeşleştirilmektedir” (Parkins ve Craig, 2006: 39,akt. (Tosun, 2013)).

Yavaş yaşamak düşüncesiz eylemlerden çok düşünceli adımlar atmak, zaman ayırdığımız her bir eylemin amacı hakkında düşünmek, hayatta bize mutluluk veren şekilde yaşamak ya da en azından vakit ayırdığımız düşüncesiz deneyimler yerine bilinçli hareket etmek anlamına gelmektedir (Parkins, 2004: 364,akt. (Tosun, 2013)).

Günümüzde insanların en büyük arzularından biri, yalnızca boş zamana sahip olmak değil, anlamlı işler yapabilmek için yeterli zamana sahip olmaktır. Bu durum, gündelik yaşamda gerçekleştirilen bütün aktivitelerden daha çok doyum elde etmek ve yapılan şeyi anlaşılır kılmak olarak özetlenebilir (Parkins, 2004: 364,akt.(Tosun, 2013)).

Ünlü Fransız yazar Kundera, hız ve yavaş kavramlarını insan merkezli bir örnekle şu şekilde anlatır: Yavaşlık’ın dersinden çıkarılacak olan şu: Yavaşlık ile hatırlama, hız ile unutma arasında gizli bir bağlantı bulunur. Bu basit bir durumu gözümüzde canlandırarak olursak: Bir adam sokakta yürürken birden bir şeyi hatırlamak istiyor, ancak o anı kayboluyor. Bu durumda, yürüyüşünü otomatik olarak yavaşlatıyor. Buna karşılık, kısa süre önce yaşadığı olumsuz bir deneyimi/ olayı unutmaya uğraşan kişi, hâlâ çok yakın bir zamanda olmasına rağmen, bulunduğu yerden sanki hemen uzaklaşmak istercesine elinden geleni yaparak yürüyüşünü hızlandırır. Varoluşun matematiğinde bu deneyim, iki temel denklem biçimine dönüşür: Yavaşlığın derecesi anın yoğunluğuyla doğru orantılıdır; hızın derecesi ise

unutmanın yoğunluğuyla doğru orantılıdır” (Kundera, 2008: 38-39, akt. (Keskin, 2012).

3.1. Yavaş Hareketleri

“ Yavaşlık hareketinin ilk adımı Slow Food olarak görülmektedir. Yavaşlığı hız karşısında önceleyen ilk hareket, yavaş yemek anlayışıdır. Yavaş yemek, yerel tatları korumayı, doğaya saygı duymayı, huzurlu ve sağlıklı bir şekilde beslenmeyi, hatta kendi yiyeceklerini yetiştirerek ne tüketeceğini öğrenmeyi, yemekten zevk almayı ve yemek etrafında sosyalleşmeyi hedefleyen bir akım olarak ortaya çıkmıştır.” (Sırım, 2012, akt. (Ünal & Zavalısız)). “Carlo Petrini ve bir takım protestocu Fast Food’ un bir doyma aracı olmadığını ifade etmek ve Amerikan Fast Food zincirine bir tepki olarak makarna fırlatmışlardır”. Protestocular hızlı tüketim kültürünün ikonu olan ünlü fast food zincirine yerel olmak, hızlı olmamak ve birlikte oturulan sofraların iletişimsel gücünü göstermek istemişlerdir. Bu protesto etkinliğinden kısa bir süre sonra (1989) Barolo’da (İtalya) Slow Food Birliği’ni kurmuşlardır. “Günümüze kadar bu birliğin yüz binden fazla üyesi olmuş ve onlarca ülkede temsilcilik açarak uluslararası bir oluşum haline gelmiş ve yavaş hareketinin de öncüsü olmayı başarmışlardır” (Ünal & Zavalısız, 2016).

Şekil 1. Slow Food logosu (Slow Food, 2015)

Yavaş İşletmecilik:

“Ekonomik hedefleri olan bir işletme modeline karşı, farklı insanların birarada paylaşım ve sükunet esaslı bir sosyal yapıyı amaçlayan işletmecilik anlayışı yavaş işletmecilik olarak karşımıza çıkmaktadır”(Kaya, 2011, akt.(Ünal & Zavalısız, 2016)).

Yavaş Para:

“Sürdürülebilir bir gelişim ve kalkınma, yerel unsurların gücü oranında elde edilebilecek bir süreçtir. Lokal kaynakların lokal yerleşimciler vasıtası ile üretilmesi ve üretilen kaynaklarında yine yerelde tüketilmesi sürdürülebilirliğin ana ilkesidir. Yavaş para ile gerek yerel işletmeleri ve gerekse pazarları daha sağlam bir yapıya büründürmektedir. Ayrıca sermayenin taban daha eşit bir şekilde yayılması için de önemlidir. Bu durum yerel kimlikler, yerel kültürlerel öğeler ve toplumsal uyumu da güçlendirmektedir” (Yurtseven, Kaya, Harman akt. (Ünal & Zavalı, 2016)). Yavaş para aynı zamanda sermayenin lokasyon dışına transferinin önüne geçerek iktisadi sürdürülebilirlik faaliyetlerine uygun bir gelişim içinde olmasını da sağlamaktadır.

Yavaş Tasarım:

“Rekabet odaklı piyasa koşullarında, tasarımlar da rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Ancak yavaş tasarım, binaların, mekanların ve objelerin tekrar kullanılmasını hedefler. Bu yaklaşım, insan refahını ve mutluluğunu, dünyanın ve ekosistemin sağlığına bağlı olarak şekillendirmeyi esas alır” (Kaya, s. 79., akt.(Ünal & Zavalı, 2016)).

Yavaş Eğitim/Yavaş Okul:

“Yavaş eğitim/okulda öncelik sürece değil edilecek çıktıya vurgu yapmaktadır. Ancak süreç, fikirlerin nasıl şekillendirileceği, öğrenmenin nasıl teşvik edileceği, nasıl gerçekleşeceği ve nasıl sevdirileceği gibi unsurları içermektedir. Bu bağlamda, yavaş okul yaklaşımı, eğitimde sonuçlar kadar sürecin kendisine de değer vermektedir” (Kaya, s. 73-74., akt. Ünal & Zavalı, 2016)).

Yavaş Trafik:

Kentlerin büyüme süreci trafik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Kentler trafik sorunlarına odaklanmak yerine yaya yolları, bisiklet gibi motorsuz araçlar ve transit ulaşımına daha fazla öncelik vermektedir.

“Yavaş trafik akışı, motorlu araç kullanımını en aza indirmeyi hedeflerken, mevcut trafik sıkışıklığını azaltarak yakıt tüketimini minimuma düşürmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, sürdürülebilir şehirler oluşturma sürecinde etkili bir yöntem olarak görülebilir” (Onaran, s. 24., akt.(Ünal & Zavalı, 2016)).

Yavaş/Sakin Şehir (Cittaslow):

Cittaslow ağı küreselleşme sürecinde şehir dokusunun bozulmasının engellenmesi, halkın güvenilir bir yaşam olgusu içerisinde yaşamasını sağlamak ve otantik değerlerin aşınmasının önüne geçmek için Yavaş Yemek/Slow Food hareketiyle eş zamanlı olarak meydana gelmiş bir harekettir. Sakin Şehir (Cittaslow), Yavaş Yemek (Slow Food) hareketiyle doğmuştur (Akpınar, 2014). “Aslında yavaş şehir hareketi özünde yavaş yemek hareketinin şehirselleşmiş bir halidir”. (Rådström, 2005, s. 59, akt.(Tayfun & Acuner, 2014)).

Cittaslow 32 ülkede 282 üyesi olan, küresel bir öneme sahip bir oluşumdur. Yavaş Şehir ağı Greve in Chianti’de (İtalya) 1999 yılında kurulmuştur. Yavaş Şehir’ in simgesi olarak rengi turuncu bir salyangoz seçilmiştir. Salyangoz aynı zamanda üzerinde bir şehri götürmektedir. “Salyangozun sembol olarak belirlenmesinin aynı zamanda felsefi kökleri de vardır. Çünkü salyangoz yavaş hareket eder. Hızlı hareket daha az düşünmeyi beraberinde getirir. “Oysa ağır davranışlar içinde daha fazla erdem barındır ve sakinlik, dinginlik ile özdeşleşir”(Alagöz, 2018).

Cittaslow ağı küreselleşme sürecinde şehir dokusunun bozulmasının engellenmesi, halkın güvenilir bir yaşam olgusu içerisinde yaşamasını sağlamak ve lokal niceliklerin yok olmasını engellemek bağlamında Yavaş Yemek hareketiyle koordineli bir şekilde meydana gelmiş bir fenomendir. Sakin Şehir (Cittaslow), Yavaş Yemek (Slow Food) hareketiyle doğmuştur. “Cittaslow Kentler Birliği” İtalya’nın Orvieto şehrinde 15 Ekim 1999 tarihinde kurulmuştur. Sakin Şehir ilk olarak İtalya’nın Greve in Chianti şehrinin eski belediye başkanı Saturnini “Amerikan (Batı) tarzı kentleşme formu kentlerimizi bir istila hareketi gibi sardı ve kentlerimizi tek düze fabrikasyon bir görüntü haline getirdi. Bizler bu şekilde bir globalleşmenin karşısında olduk” söylemleriyle yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu düşüncelerden yola çıkarak; İtalya’da Orvieto, Positano, Bra şehirlerinin belediye başkanları ortak bir görüşle küreselleşmenin şehirler üzerinde ki olumsuz etkisine karşı çıkmışlardır. Belediye başkanları, Carlo Carlo Petrini’nin önderliğinde bir araya gelerek; Yavaş Şehir sözleşmesini imzalamışlardır (Ünal & Zavalı, 2016: 900). İtalya da başlayan hareket kısa sürede dünyada ki kentlere de yayılarak; küreselleşme ve hız karşısında yereli ve yavaşı korumayı amaçlayan uluslararası bir birliğe dönüşmüştür (Şahin ve Kutlu, 2014: 57,akt. (Akpınar, 2017)).

Logo

“Yavaş Kentler Birliği, logo olarak salyangozu seçmiştir. Salyangoz, Yavaş Kentler Birliği’nin temel felsefesi olan yavaşlık ve dinlenmeyi temsil etmektedir. Salyangoz, patikası boyunca yol alabilmek için çok zaman

harcar, acele etmez ve evini kolayca her yere götürür. Salyangoz yavaştır. Yavaşlık, akıllı ve ağırbaşlılığı ifade eder. Yavaş kentler, bu düşünsel yapıyı genişleterek; yavaşlığı, uygarlık yerine doğanın tercih edilmesi olarak tanımlar. Salyangozların yaşamından, iki temel sonuç çıkarabilmek mümkündür” (Yurtseven, 2007:3, akt.(Tosun,2013)): Salyangoz yavaşlığın simgesidir. Hızlı olmak, daha az düşünmeye sebep olur. Salyangoz kendi evini kendi üzerinde götürür. Salyangoz nerede ise evi de oradadır.

Şekil 2 Cittaslow Türkiye Logosu (Cittaslow Türkiye, 2014)

“Sakin Şehir (Cittaslow) hareketi, globalleşme ile birlikte gelen tekdüze yerlerin/mekanların içine dahil olmak istemeyen, otantik öz değerlerini ve yerel değerlerini kaybetmeyerek küresel dünya pazarlarında pozisyon almak isteyen şehirlerin katıldığı bir oluşumdur” (Cittaslow, 2012).

Sakin Şehir olmak için üç (3) temel üzerinde durulur:

1. Temel ilkeleri içeren bir manifesto,
2. Sakin şehir olarak tanımlanmak isteyen Şehirlerin imzalaması gereken birlik tüzüğü,
3. Yıllık toplantı takvimlerinin oluşturulması

“Yavaş şehir hareketine dâhil olmak için, gürültü kirliliğinden şehri korumak, yayaların kullanım sahalarını genişletmek, yeşil kuşak oluşturmak, kent içinde yerel imkanlarla üretim yapan çiftçileri desteklemek gibi elliden fazla kriteri yerine getirmek gerekmektedir “(Akpınar,2017).

4. Sakin Şehir Kriterleri (Cittaslow 2012 ve 2013)

Şehirlerin “Sakin” ünvanını alabilmesi bazı şartlara bağlıdır. Başvuruda olan şehirlerin ön değerlendirmeden geçerek en az aşağıdaki kriterlerin %50’sini tamamlaması gerekmektedir (Trakis, 2017). Sakin Şehir üye olan şehirlerin belirtilen 7 başlık altında 59 ana ölçüt olmakla birlikte, kendine

özgü 3 özel koşul belirlemesi ve kendini geliştirmesi gerekmektedir. 7 ana başlık şu şekildedir:

1) Çevre Politikaları

- a. “Hava kalitesinin yasal sınırlar içinde olduğunun belgelenmesi”
- b. “Su kalitesinin yasal değerler içinde olduğunun belgelenmesi”
- c. “Halkın içme suyu tüketiminin ulusal ortalamayla karşılaştırılması”
- d. “Kentsel katı atıkların ayrıştırılarak toplanması”
- e. “Endüstriyel ve evsel kompostlamanın desteklenmesi”
- f. “Atık sular için bir arıtma tesisinin var olması”
- g. “Binalarda ve kamu kullanım alanlarında enerji tasarrufu”
- h. “Kamunun yenilebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi”
- i. “Görsel kirliliğin ve trafik gürültüsünün azaltılması”
- j. “Kamusal ışık kirliliğinin azaltılması”
- k. “Hane başına düşen elektrik enerjisi tüketimi”
- l. “Biyçeşitliliğin korunması”.

2) Alt yapı politikaları

- a. “Resmi binalar ile entegre verimli bisiklet yol ağı”
- b. “Bisiklet için ayrılan yolların toplam yol ağı ile kıyaslanması”
- c. “Çeşitli aktarma merkezlerinde bisiklet park yerlerinin yapılması”
- d. “Eko ulaşımın bir seçenek olarak sunulması”
- e. “Engellilere yönelik mimari engellerin kaldırılması”
- f. “Aile hayatı ve hamile kadınlar için girişimler”
- g. “Sağlık hizmetlerine onaylanmış ulaşılabilirlik”
- h. “Kent merkezlerinde malların sürdürülebilir dağıtımı”
- i. “Kentsel alan dışında istihdam edilen kent sakinlerinin oranı”

3) Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları

- a. “Kentin direnci için planlama, Kente ait değerlerin iyileştirilmesi, kent merkezlerinin ve kamu binalarının değerlerinin arttırılması için programlar”

- b. “Verimli bitkiler ve meyve ağaçları kullanılarak sosyal yeşil alanların iyileştirilmesi ve/veya oluşturulması”
- c. “Kentsel yaşanılabilir alanların arttırılması”
- d. “Marjinal alanların tekrar değerlendirilip kullanılması”
- e. “Vatandaşlara ve turistlere yönelik interaktif hizmetlerin geliştirilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanılması”
- f. “Sürdürülebilir mimari için hizmet masası oluşturulması”
- g. “Kentın internet ağına sahip olması”
- h. “Kırsal alanların izlenmesi ve azaltılması, tele çalışmanın geliştirilmesi, Kişisel sürdürülebilir kentsel planlanmanın teşviki”
- i. “Sosyal altyapıyı desteklemek, Kamusal sürdürülebilir kentsel planlanmanın teşviki, Kent içindeki kullanışlı yeşil alanların verimli bitkiler ile değerlendirilmesi”,
- j. “Yerel ürünlerin ticarileşmesi için alanların yaratılması”
- k. “Atölyelerin korunması ve değerlerinin arttırılması – doğal/yerel alışveriş merkezlerinin yaratılması”.

4) Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkârlara Dair Politikalar

- a) Agroekolojinin geliştirilmesi
- b) El yapımı ve etiketli veya markalı esnaf/sanatkâr ürünlerinin korunması
- c) Geleneksel iş tekniklerinin ve zanaatların değerinin artırılması
- d) Kırsal bölgede yaşayanların hizmetlere erişimini artırarak kırsal bölgelerin değerini arttırmak
- e) Kamuya ait restoranlarda (okul kantinleri, aş evleri vb.) yerel, mümkünse organik ürünlerin kullanılması
- f) Kişisel kullanımda ve yemek sektöründe tat eğitimlerinin verilmesi ve mümkünse organik yerel ürünlerin kullanılmasının teşvik edilmesi
- g) Yerel ve geleneksel kültürel etkinliklerin korunması ve değerlerinin artırılması
- h) Otel kapasitelerin artırılması, tarımda GDO kullanımının yasaklanması
- i) Önceden tarım için kullanılmış alanların kullanımını hakkındaki imar planları için yeni fikirlerin varlığı.

5) Misafirlilik, Farkındalık ve Eğitim için Planlar

a. İyi karşılama, Esnafın ve operatörlerin farkındalıklarını artırmak

b. Yavaş güzergahların mevcut olması, önemli yönetsel kararlara tabandan tavana katılım sürecini sağlayacak aktif tekniklerin benimsenmesi, Eğitimciler, yöneticiler ve çalışanların Cittaslow

temaları hakkında sürekli eğitim görmesi, Sağlık eğitimleri

c. Yöre halkına Cittaslow'un anlamı hakkında sistematik ve kalıcı eğitim vermek

d. Cittaslow üzerine yerel yönetim ile çalışan derneklerin aktif varlığı, Cittaslow kampanyalarının desteklenmesi

e. Cittaslow logosunun internet sayfasında ve antetli kâğıt üzerinde kullanımı.

6) Sosyal Uyum

a. Azınlıklara yönelik ayrımcılığa karşı çalışmalar, Farklı etnik kökene sahip insanların aynı mahallede yaşaması

b. Engelli kişilerin entegrasyonu, Çocuk bakımının desteklenmesi

c. Genç neslin istihdam durumu, Yoksulluk

d. Toplumsal ortaklıklar/sivil toplum kuruluşlarının mevcudiyeti, Farklı kültürlerin entegrasyonu Politikaya katılım, Belediyenin kamu konut yatırımları.

7) Ortaklıklar

a) Slowfood aktiviteleri ve kampanyaları için destek

b) Doğal ve geleneksel yiyecekleri Slowfood veya diğer kurumlar ile desteklemek

c) Eşleştirme projelerini desteklemek ve geliştirmekte olan ülkelerin Cittaslow ve Slowfood felsefelerinin yayılmasını da sağlayacak şekilde gelişmeleri için işbirliği yapmak.

Uluslararası düzeyde örgütlenen sakin şehir ağı çalışma ilke ve prensipleri bir tüzükle kayıt altına alınmıştır. Uluslararası Sakin Şehir Tüzüğü 28 maddeden ve 5 ekten oluşan belgeden meydana gelmektedir. "Uluslararası Cittaslow" Tüzüğü, "birliğin kuruluşundan, organlarına, katılım kriterlerinden, üyelerin sorumluluğuna, logo kullanımından üyelik aidatı ve fon kullanımları" tanımları ve ilkeleri yer almaktadır. Sakin şehir unvanını alan şehirlerin kâr amacı gütmemesi gerekir. Sakin Şehir (Cittaslow) unva-

nını değiştirmemeleri ve kendilerine ait isimler oluşturulmasının engellenmesi tüzük içinde yer alan önemli detaylar içerisinde (Akpınar, 2017).

5. Sürdürülebilirlik ve Sakin Şehirler

Sürdürülebilirliği, doğadaki ekosistem çeşitliliğini artırmak ve sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde devretmek, bununla beraber doğa üzerindeki olumsuz insan izlerinin denetlenmesi ve kontrol edilmesi olarak ifade edildiğinde çevrenin vurgulandığı bir yaklaşımdan söz edilmektedir. Yani insanın doğaya olan bakış açısı sürdürülebilirliğin de ana unsurunu teşkil etmektedir. Cittaslow kriterlerini incelediğinde çevrenin önemli bir yer tuttuğunu, hatta kriterlerinin ilk ana başlığını çevre politikaları oluşturmaktadır. Bu amaçlar ekseninde, doğaya uyumlu yenilenebilir kaynakların yaygınlaştırılması için çeşitli teşviklerin sunulması, toprak-su-hava kalitesinin artırılması, her türlü atığın (evsel-endüstriyel) yeniden kazandırılmasının desteklenmesi ve tabana yayılması Cittaslow'un öncelikleri arasında bulunmaktadır (Keskin, 2012.)

“Otantizm, bölgecilik, doğanın, tarihi ve kültürel dokunun korunması, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi, yerel değerlerin ön plana çıkarılması, yiyecek ve içecek kültürü başta olmak üzere geleneklerin yaşatılması yaklaşımlarını benimseyen Cittaslow, şehirlerin korunması ve gelişmesi anlayışını farklı bir bakış açısı sunmaktadır” (Kutlu & Şahin).

Sürdürülebilirlik çok boyutlu bir kavramdır. Bu boyutlar iktisadi, çevresel ve sosyal boyutlardır. İktisadi boyutu her türlü iktisadi faaliyetlerin doğayı koruma ve sosyal etkileri önceleyerek ele almayı; çevresel boyut, tabii kaynakların ve tabiatın optimum düzeyde korunmasını ifade etmektedir. Sosyal boyutunda ise eşitlik ilkesi bağlamında her türlü sosyal katmanı karar noktasında sürece dahil etmeyi hedeflemektedir. (Kartal, 2013).

Sürdürülebilirliğin çevresel boyutunda yenilenebilir kaynakları daha fazla kullanma ve doğayı azami oranda koruma fikri yatmaktadır. Ekosistemin her çeşidinin korunması yoluyla sürdürülebilir bir çevresel ortam yaratma önemlidir. Nitekim Cittaslow olmak için gerekli şartların başında çevresel etki başlıkları yer almaktadır. (Kartal, 2019).

Sosyal boyut ise Cittaslow Şehri olmak için gereken şartlardan biri olan sosyal adaletin sağlanması, toplumun geniş kesiminin karar verme süreçlerine katılımının sağlanması, “yerel bazda ekonomik bir gelişim sağlayarak gelirin adaletli dağılımını sağlamak ilkeleri arasında oldukça yakın bağlar olduğu görülmektedir. Ayrıca “Cittaslow kentler birliğine katılım öncesi veya katılım sonrasında yöre halkının konu ile ilgili bilgilendirilmesi”, “geniş kapsamlı toplantılar düzenlenmesi, projeler oluşturulması” ve “Yavaş Şehir temelli faaliyetlerin yöre insanının katılımıyla teşviki” gibi

faaliyetler sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile “Yavaş Şehir Kentler Birliğinin” eşgüdüm içinde olduğunu göstermektedir (Kartal, 2012).

Sürdürülebilir kalkınmanın bir diğer ayağı olan iktisadi boyut, iktisadi büyümenin doğal çevre ve sosyo-kültürel etkenleri uzun dönemli projeksiyonlar kapsamında ele alması gerektiğini ifade etmektedir. Üyelik için gerekli şartlardan biri olan “yöreye ait değerler çerçevesinde “yerel ürün ve üreticilerin desteklenmesi”, “geleleneysel yemekler, ürünler ve iş kolları gibi değerlerin tanıtımı ve pazarlanması” yerel ekonomiye pozitif etki yapacaktır. Ayrıca doğal ürün elde etmek amacıyla “yenilenebilir kaynaklar ile yöresel üretim metodlarına sadık kalarak üretimin gerçekleştirilmesi iktisadi boyut anlamında önem arz etmektedir (Kartal,2012).

“Bu kapsamda sınırları aşan bir hareket olan Yavaş Şehir hareketi ile sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu arasında yapılan karşılaştırma sonucunda, Yavaş Şehir kriterlerinin sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu (ekonomik, sosyal ve çevre boyutları) üzerinde olumlu etki ortaya çıkararak sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacağını sonucuna ulaşılabilir” (Kartal, 2019).

“Sürdürülebilir kent fikirleri ve uygulamalarının temelinde; dünyamızda yaşanan sorunların çözümü için, kent odaklı çözümlerin bulunması ve kentlerin başka sistemlerle ilişkili bir sistem olduğu konusu yatmaktadır” (Uslu, 2009: 49) Cittaslow tüzüğüne bakıldığında da Cittaslow üyesi olan kentlerde bulunması gereken ya da üye kentlerin sağlamakla zorunlu oldukları şartlar sürdürülebilirlikle uyumludur.

Cittaslow (Yavaş Şehir) kriterlerinin yanı sıra Cittaslow’un temel amaçları da sürdürülebilirliğin amaçlarıyla örtüşmektedir. Cittaslow’un temel amaçları aşağıdaki gibidir:

- “Teknolojiyi kullanarak, yaşamın kaliteli ve çekilebilir olmasını sağlamak”,
- “Bölgeye özgü değerlerle sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak”,
- “Yerel ekonomik yaşama katkı yaparak gelir adaletini sağlamak”,
- “Doğal çevreyi ve tarihi değerleri korumak” (Yurtseven vd, 2010:40, akt. (Keskin, 2012).

Birbiriyle örtüşen bunca özelliklerine karşın Cittaslow ve sürdürülebilirlik kavramları; insan ve çevre (doğal, yapılı, sosyal, ekonomik ve kültürel) ilişkisinin farklı açılarını içermektedir. “Birbirlerinden farklı olarak, sürdürülebilirlik daha çok çevre ile ilgili iken, Cittaslow daha çok insan ile ilgilidir. Sürdürülebilirlik gelecek ile ilgili iken, Cittaslow gelecekle ilgili

yönleri de bulunmakla birlikte şimdiki zaman ile daha çok ilgilidir“ (Üçer, 2009: 21-22, akt. (Keskin, 2012).

6. CİTTASLOW İLKELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇINASINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

“Cittaslow ilkelerinin sürdürülebilirlik ekseninde yapılacak bir değerlendirme göstermektedir ki; Cittaslow ilkeleri ile uyumlu olarak planlanacak ekonomik ve sosyal kalkınma uygulamaları sürdürülebilir kalkınma anlayışı açısından herhangi bir problem oluşturmayacaktır. Hatta bu yolla yapılacak her türlü uygulamanın sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile uyumlu olduğu söylenebilir. Sürdürülebilir kalkınma ve Cittaslow kavramları arasındaki bu olumlu ilişkinin özellikle iki noktada sekteye uğradığını belirtmek gerekir”.

Bazı özel durumlar haricinde en az 50 Bin nüfus eşiği (Cittaslow Kentler Birliği'nin üyesi olabilmek için), büyük kentler için önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. “Dolayısıyla önemli fiziksel, çevresel, sosyal ve ekonomik problemlere sahip olan büyük kentler için Cittaslow temelli sürdürülebilir bir kalkınma anlayışından söz edilemez”.

“Cittaslow ve kalkınma konusunda önemli bir çelişki de yatırımlar konusunda olacaktır. Birliğin ilkelerine uyulmaması Birlik üyeliğinin düşmesi ile sonuçlanmaktadır. Siyasal bir kurum olan belediyeler nezdinde üye olunan Cittaslow'a devamlı bir bağlılık, kalkınma temeli bir yaklaşımı savunan bir belediye başkanı için çok önemli olmayabilir. Kentin kalkınması için Cittaslow ilkelerine aykırı yatırımlara olumlu bakabilir veya sürdürülebilirlik anlayışını uygulama konusunda pek istekli olmayabilir. Hatta bu uygulamaları Cittaslow üyeliğinden vazgeçmek uğruna destekleyebilir. İşte bu nedenle Cittaslow'un uygulanabilirliği ve sürdürülebilir kalkınma anlayışına olumlu etkisi ancak bu konuda istekli, birliğin ilkelerini bağlı ve vizyon sahibi yöneticilerle mümkün olacaktır”.

“Yine bir başka önemli noktada ülkelerin yasal mevzuatı açısından ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin Cittaslow'a üye olabilmesi ve üyelik kriterlerinin yerine getirilebilmesi, bu birliğe üye olmak isteyen kentlerin bağlı oldukları ülkelerin yasalarıyla ilişkilidir. Öncelikle yerel yönetimler düzeyinde uluslararası birliklere üye olunması için gerekli olan düzenlemeler yapılmalı, ilkelere belirtilen teşviklerin, desteklemelerin ve eğitim programlarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli mali yapı oluşturulmalıdır. Yasaların engelleyici bir başka noktası ise; yasaların ülkeden ülkeye farklılaşan bir yapıda oluşu çevre, ekonomi ve yaşam parametreleri alanında da bir çeşitliliğe neden olmaktadır. Bu durum birlik içinde yekpare bir yapının oluşması önünde bir engel teşkil etmektedir” (Kutlu & Şahin, 2014).

“Bu çerçevede, sürdürülebilirlik çalışmalarının merkezinde yer alan “çevre” ve “gelecek kuşakların gereksinimleri” kaygıları Cittaslow’un geliştirilmesi gereken ana başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır” (Keskin, 2012).

7. SONUÇ

“Yavaş kent hareketi, temelinde 1980li yıllarda İtalya’da Carlo Petrini öncülüğünde başlatılan yavaş yemek hareketine dayanmaktadır. Fast food alışkanlığının tüm dünyada yerel yemek kültürlerini homojenleştirme tehdidine karşı başlatılan bu hareket; iyi, temiz ve adil gıda yaklaşımını benimsemiş olup sürdürülebilir olmayı hedeflemektedir” (Tosun, 2013). Uluslararası örgütlenen “Sakin Şehirler Ağı”; felsefesi, üyelik süreci ve kriterleriyle günümüz sürdürülebilir kent anlayışı için değerli bir kent modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel anlamda kalkınma sağlanırken; yerelin tahrip edilmemesi ve sürekliliğinin sağlanmasını amaçlayan “Sakin Şehirler” günümüz sürdürülebilir kent anlayışı içerisinde önemli ve değerli bir noktadır.

Tüm bunlara rağmen uygulanabilirliği açısından sınırları bulunan bu model, uygulandıktan sonra da kendi iç dinamikleri itibarıyla sürdürülebilirliğini sekteye uğratmaktadır. Söz konusu durumlar:

- Belediyelerin yatırım konusunda Cittaslow ilkeleri ile örtüşmeyen kararlar alması, mevcut bölgenin üyeliğinin sona ermesi şeklinde sürecin devam etmesi,
- Ülkelerin sahip olduğu yasal düzenlemelerin Cittaslow ilkeleri ile örtüşmemesi,
- Üye kentin nüfus büyüklüğünün 50.000 ile sınırlanması durumu olarak özetlenebilir.

Bunlardan Cittaslow’a üye olabilmek için nüfusun 50.000’den az olması gerektiği koşulu, Cittaslow’un sürdürülebilir bir kent modeli olma iddiasını sınırlandırmaktadır. Dünyayı sürdürülemez hale getiren sebeplerin başında metropol boyutuna ulaşmış kentlerin ürettiği problemler olduğu düşünüldüğünde, 50.000’den az nüfusu bulunan kentlerin doğal olarak sürdürülebilir özellikler taşıdığı söylenebilir. Sorunun asıl kaynağı dururken, henüz sorun kaynağı olmamış kentleri sorun olmaktan uzak tutmaya dönük bir çaba, anlamlı olsa bile insanlığın geleceği açısından ikincil konumunda kalmaktadır. Cittaslow Hareketi’nin, sürdürülebilir kentleşme için etkin bir model olabilmesi için, sürdürülebilir dünyanın en büyük engelleyicileri olan büyük kentler için geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ökten, S., & Ökten, A. (2018). Avrupa Birliği Politikaları Perspektifinde Sürdürülebilir Kent. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 408-425.
- Özcan, K. (2016). Kent Planlamada Sürdürülebilirlik Gündemi: Bir Kavramsallaştırma Denemesi. *Avrasya Terim Dergisi*, 4 (2), 7-17.
- Ak, D. (2017). Yavaş Kent (Cittaslow) Hareketi Ve Türkiye Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 884-903.
- Akbulut, F. (2016). Kentsel Ulaşım Hizmetlerinin Planlanması Ve Yönetiminde Sürdürülebilir Politika Önerileri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(11), 337-355.
- Akpınar, İ. E. (2017). Sürdürülebilir Kalkınmanın Şehirlere Etkisi Trakya'da Bir İnci: Sakin Şehir Vize. U. Ömürgönülşen, K. Öktem, & U. Sadioğlu içinde, *Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi Üzerine Yazılar I* (s. 201-221). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Alagöz, M. (2018). Sürdürülebilir Kent Bağlamında Cittaslow Yaklaşımı, Eğirdir İlçesinin Cittaslow Kriterleri Açısından İncelenmesi. *Asia Minor Studies*, 6(1), 138-149.
- Baş, H. (2019). Sürdürülebilir Kent Formu: Yayılmaya Karşı Kompaktlaşma. *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu: "Değişen Kent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim.* içinde
- Cittaslow Türkiye.* (2014). (C. TÜRKİYE, Prodüktör) 04 29, 2022 tarihinde CittaslowTürkiye: <https://cittaslowturkiye.org> adresinden alındı
- Coşar, Y. (2015). Yavaş şehir-sürdürülebilir turizm paradoksu üzerine eleştirel bir bakış. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(1), 40-50.
- Ünal, Ç. (2016). Turizm Coğrafyasında Yeni Kavramlar "Yavaş Şehirler Ve Yavaş Turizm". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13-36.
- Ünal, M., & Zavalısız, S. (2016). Küreselleşme Karşısı Bir Hareket: Yavaş Hareketi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 890-912.
- Kartal, G. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışına Farklı Bir Bakış: Cittaslow "Yavaş Şehir" Hareketi ve Sürdürülebilir Kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 21(36), 9-18.
- Keleş, R. (2017). Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi. U. Ömürgönülşen, K. Öktem, & U. Sadioğlu içinde, *Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi Üzerine Yazılar I* (s. 15-28). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Keskin, E. B. (2012). Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler (Cittaslow). *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 8(1), 81-99.
- Kutlu, S. Z., & Şahin, İ. (2014). Cittaslow: Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(1), 55-63.

- Slow Food*. (2015). 04 29, 2022 tarihinde slowfood.com: <https://www.slowfood.com/> adresinden alındı
- Şen, Ö. (2022). The Creativity Function of Provinces: An Assessment for the provinces of Turkey. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 45, 266-285.
- Tayfun, A., & Acuner, E. (2014). Cittaslow: Çamlıhemşin İçin Bir Model Önerisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(1), 46-54.
- Tosun, E. K. (2013). Yaşam Kalitesi Ekseninde Şekillenen Alternatif Bir Kentsel Yaşam Modeli: Yavaş Kentleşme Hareketi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 215-237.
- Tosun, E. K. (2017). Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekolojik Kent Söylemi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 169-189.
- Varol, Ç. (2017). Sürdürülebilir Gelişmede Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara'daki Belediyelerin Uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 26(1), 43-58.
- Yalçın , A., & Yalçın, S. (2013). Sürdürülebilir Yerel Kalkınma İçin Cittaslow Hareketi Bir Model Olabilir Mi? *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 32-41.

KÜLTÜREL COĞRAFYA ANAHTAR KELİMELİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Fatih AYDIN¹, Yasin DÖNMEZ², Emine KOÇAK³

1. GİRİŞ

Kültürel coğrafya, coğrafyanın insan ile etkileşimli olan alanlarını incelediği bir alt disiplindir ve toplumsal yapıların mekânla olan ilişkisini anlamaya çalışır. İnsanların kültürel değerleri, normları, kimlikleri ve toplumsal yapıları, coğrafi yerleşimlerin biçimlenmesinde önemli bir rol oynar. Kültürel coğrafya araştırmaları hem mekânsal hem de toplumsal yapıları anlamaya yönelik çok çeşitli metodolojik ve teorik yaklaşımlar içerir. Son yıllarda, kültürel coğrafyanın farklı alt disiplinlerinde yapılan lisansüstü tezler, bilimsel literatürün önemli bir parçası haline gelmiştir (Boyle & Harris, 2015; Ancel, 2017)

Kültürel coğrafya, coğrafyanın insanla etkileşimli boyutunu inceleyen bir alt disiplindir ve mekân ile kültür arasındaki ilişkileri anlamaya çalışır. Bu alan, toplumların kültürel değerlerini, normlarını, kimliklerini, inanç sistemlerini ve toplumsal yapılarının mekânla olan etkileşimini araştırır. Kültürel coğrafya, başlangıçta doğrudan fiziksel coğrafya ile ilişkili olsa da, zamanla toplumsal ve kültürel değişimlerin mekân üzerindeki etkilerini inceleyen bir disiplin olarak evrilmiştir. Bu bağlamda, kültürel coğrafya yalnızca coğrafi unsurların analizine odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıları da mekânla ilişkilendirir (Külcü & Gökçek, 2020)

Kültürel coğrafyanın gelişimi, 20. yüzyılın başlarına kadar uzanır. Özellikle Fransız, Alman ve Anglo-Sakson coğrafyasında farklı düşünsel akımların etkisiyle şekillenen bu alan, her geçen gün daha geniş bir akademik ilgiyi üzerine çekmiştir. Günümüzde, kültürel coğrafya sadece coğ-

1 Prof.Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Orcid: 0000-0002-8940-5332

2 Prof.Dr., Karabük Üniversitesi, Safranbolu Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Orcid: 0000-0003-2840-6312

3 Dr., Öğretmen, Orcid: 0000-0001-6370-488X

rafya disiplininin değil, aynı zamanda sosyoloji, antropoloji, tarih ve kent çalışmaları gibi farklı disiplinlerle de yakın ilişkiler kurmaktadır. Kültürel coğrafyanın bugünkü durumu, küreselleşme, yerel kültürlerin korunması, kimlik politikaları, göç hareketleri, kentsel dönüşüm gibi çeşitli konuları anlamaya yönelik teorik ve metodolojik yaklaşımlar sunmaktadır (Castells, 2010; Dovey, 2014).

Kültürel Coğrafyanın Temel Kavramları ve Konuları

Kültürel coğrafya, insanların mekânı nasıl algıladıkları, şekillendirdikleri ve anlamlandırdıkları üzerinde yoğunlaşır. Bu bağlamda birkaç temel kavram ve konu öne çıkar:

Kültürel Kimlik: Kültürel kimlik, bireylerin veya toplulukların kendi kimliklerini belirleyen sosyal, kültürel ve tarihsel unsurların bütünüdür. Kültürel coğrafya, kimliğin mekânla olan ilişkisini, yerel kültürlerin küreselleşme karşısındaki tepkilerini ve kimliklerin mekânın içinde nasıl şekillendiğini araştırır. Anderson'ın (1983) "hayali cemiyetler" kavramı, kültürel coğrafyada kimliklerin toplumsal yapılarla birlikte inşa edildiği anlayışını destekler.

Mekân ve Kültür: Mekân, kültürel coğrafyanın en önemli elemanlarından biridir. Kültürel coğrafyacılar, belirli bir mekânın tarihsel ve kültürel yapısını anlamaya çalışırken, mekânın bireyler ve topluluklar üzerindeki etkisini de incelerler. Bu anlayış, belirli bir yerin kimlik oluşturma sürecindeki rolünü vurgular (Tuan, 1977). Örneğin, şehirlerin tasarımı ve yapısı, içinde yaşayan insanların toplumsal ilişkileri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.

Göç ve Kültürel Etkileşim: Kültürel coğrafya, göç hareketlerinin mekânla olan ilişkisini de analiz eder. Göç, yeni kültürel kimliklerin oluşmasına ve farklı kültürel unsurların birbirine yaklaşmasına yol açan bir süreçtir. Globalleşme ve uluslararası göç hareketleri, kültürel coğrafyanın önemli çalışma alanlarıdır. Göçmenlerin, yeni yerleşim yerlerinde oluşturduğu kültürel topluluklar, farklı coğrafi bölgelerde kültürel çeşitliliğin arttığını gösteren bir olgudur (Massey, 1994).

Kentsel Dönüşüm ve Kültürel Peyzaj: Kentsel dönüşüm, özellikle son yıllarda kültürel coğrafyanın önemli bir konusu olmuştur. Şehirlerin hızla değişen yapıları, toplumsal yapıları ve kültürel algıları etkileyebilir. Yeni kentsel projeler, eski mahallelerin dönüşümünü ve geleneksel kültürlerin korunmasını tetikleyebilir. Bu dönüşüm süreçlerinin mekân üzerindeki etkileri, kültürel coğrafya araştırmalarının odağında yer almaktadır (Low, 2006).

Kültürel Coğrafyanın Gelişimi

Kültürel coğrafyanın tarihsel gelişimi, özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren farklı coğrafi okullarda önemli bir ivme kazanmıştır. 1920'lerde Fransız coğrafyacısı Paul Vidal de la Blache'in öncülüğünde, "yeryüzü ve insan" ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, kültürel coğrafyanın temellerini atmıştır. Vidal de la Blache'in "histoire de la géographie humaine" (insan coğrafyasının tarihi) anlayışı, kültürün mekânla olan ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. 1950'ler ve 1960'lar, kültürel coğrafyanın daha fazla antropolojik ve sosyolojik teorilere yer verdiği dönemi simgeler. Bu dönemde, Amerikalı coğrafyacılar John K. Wright ve Carl Sauer, kültürün peyzajla olan ilişkisini incelediler ve kültürel manzara (cultural landscape) kavramını literatüre kazandırdılar (Sauer, 1925).

Sonraki yıllarda kültürel coğrafya, postmodernizm etkisiyle daha soyut ve eleştirel bir yön kazandı. 1980'lerden itibaren, kültürel coğrafya, politik ekonomi, postkolonyalizm ve feminizm gibi teorik akımlarla derinleşen bir eleştiriyi benimsemiştir. Bu dönemde, kültürün sadece yerel anlamlarda değil, aynı zamanda küresel düzeyde de şekillendiği ve aktarıldığı üzerinde durulmuştur (Harvey, 1990). Ayrıca, bu dönemde kültürel coğrafya, daha fazla görsel ve metinsel analize yer veren bir disiplin haline gelmiştir.

Son yıllarda kültürel coğrafya alanında yapılan araştırmaların sayısı artmıştır (Ulutürk ve Aydın, 2022; Kayserili, 2011; Aydoğan Tatar ve Aydın, 2023; Çepni, Oğuz ve Kılcan, 2014; Palaz, Çepni ve Kılcan, 2019; Çepni, Kılcan ve Palaz, 2019; Oral, 2023; Uzun ve Çetinkaya, 2023; Çetinkaya ve Aliğaoğlu, 2020, Özey, 2014).

Bu çalışmada, kültürel coğrafya alanındaki lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yapmayı amaçlamaktadır. Bibliyometrik analiz, bilimsel literatürdeki araştırma eğilimlerini, araştırma konularındaki gelişmeleri ve bu alanda yapılan akademik çalışmaların bilimsel etkilerini ölçen bir yöntemdir. Bu bağlamda, kültürel coğrafya anahtar kelimeleri ile yapılan lisansüstü tezlerin sayısı, konuları, yazar dağılımları, yayın yılı gibi faktörler ele alınmıştır.

2. BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Bibliyometrik analiz, bilimsel literatürün niceliksel ölçümü ve değerlendirilmesi için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, yayınların sayısı, atıf oranları, yazarlar, dergiler, anahtar kelimeler ve diğer metrikleri inceleyerek, bir bilimsel alanın gelişimini, araştırma eğilimlerini ve bilimsel etkileşimleri analiz etmeyi amaçlar. Bibliyometrik analiz, özellikle sosyal bilimlerde, bilimsel alanlardaki araştırma verilerini anlamak, eğilimleri

tespit etmek ve bilimsel üretimi değerlendirmek için yaygın bir şekilde kullanılır (Moed, 2005). Bu analiz türü, hem bireysel araştırmacıların performansını hem de araştırma kurumlarının veya ulusal bilimsel sistemlerin etkinliğini değerlendirmek için de kullanılmaktadır.

Bibliyometrik Analizin Temel Unsurları

Bibliyometrik analiz, çeşitli ölçütlere dayalı olarak bilimsel verilerin sistematik bir şekilde incelenmesini sağlar. Temel unsurlar şunlardır:

Atıf Analizi: Atıflar, bir yayının başka bir yayına gönderme yapmasıdır ve bilimsel literatürdeki etkiyi ölçmek için kullanılır. Atıf sayısı, bir çalışmanın ne kadar geniş bir kitle tarafından okunduğunu ve alandaki etkisini gösteren önemli bir metriktir. Özellikle “impact factor” gibi dergi sıralama metrikleri, dergilerin etki düzeylerini değerlendiren araçlardır (Garfield, 2006).

Yazar ve Kurum Analizleri: Yazarların yayın sayıları ve atıf sayıları, bireysel araştırma performansını ölçmek için kullanılır. Bibliyometrik analiz, hangi yazarların bir alanda öncü olduğunu, hangi kurumların belirli bir alanda yoğunlaşarak katkı sağladığını ortaya koyabilir. Bu, araştırma işbirliklerini, akademik ağları ve bilimsel etkinliği anlamak açısından önemli veriler sunar (Leydesdorff ve Porter, 2005).

Anahtar Kelime ve Konu Analizi: Anahtar kelimeler ve konular arasındaki ilişkileri incelemek, bilimsel literatürde hangi araştırma alanlarının daha fazla dikkat çektiğini ve gelişim gösterdiğini anlamaya yardımcı olur. Bu, araştırma eğilimlerini, yeni ortaya çıkan teorileri ve gelecekteki araştırma alanlarını tanımlamak için kritik bir araçtır (Börner, 2007).

Ağ Analizi (Co-Authoring ve Co-Citation): Co-authoring (ortak yazarlık) ve co-citation (ortak atıf) analizleri, araştırma işbirliklerini ve bilimsel topluluklar arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik kullanılır. Bu tür analizler, akademik ağların nasıl geliştiğini, hangi araştırmacıların birlikte çalıştığını ve hangi çalışmaların birbirine atıfta bulunduğunu gösterir. Böylece bilimsel etkileşimlerin ve işbirliklerinin haritası çıkarılabilir (Newman, 2001).

Bibliyometrik Analizin Uygulama Alanları

Bibliyometrik analiz, birçok farklı alanda kullanılabilir. Başlıca uygulama alanları şunlardır:

Bilimsel Performans Değerlendirmesi: Bibliyometrik analiz, araştırmacıların ve akademik kurumların bilimsel performansını değerlendirmede kullanılır. Bu tür analizler, üniversitelerin, araştırma enstitülerinin ve

ülkelerin bilimsel üretim kapasitesini ölçmek için etkili araçlar sunar. Atıf analizleri, yayın sayıları, dergi etki faktörleri ve diğer metrikler, bir araştırmacının veya kurumun bilimsel etkisini değerlendiren objektif ölçütlerdir (Moed, 2005).

Araştırma Eğilimlerinin Belirlenmesi: Bibliyometrik analiz, araştırma alanlarındaki trendleri ve eğilimleri belirlemek için de kullanılır. Örneğin, belirli bir bilimsel konu üzerindeki ilginin zaman içinde nasıl değiştiğini incelemek, bilimsel gelişmelerin yönünü anlamak açısından önemli bir rol oynar. Özellikle anahtar kelime ve konu analizi, hangi alanlarda daha fazla araştırma yapıldığını ve hangi konuların ön planda olduğunu gösterir (Börner, 2007).

Politika Yapıcılar ve Karar Vericiler İçin Araçlar: Bibliyometrik analiz, hükümetler ve araştırma politikası belirleyicileri için de önemli bir araçtır. Araştırma kaynaklarının etkin dağıtımını, bilimsel stratejilerin belirlenmesi ve araştırma destek politikalarının oluşturulmasında kullanılır. Özellikle hangi araştırma alanlarının daha fazla desteklenmesi gerektiğini belirlemek, bilimsel araştırma kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlar (Garfield, 2006).

Uluslararası Bilimsel Etkileşimler: Bibliyometrik analiz, küresel bilimsel işbirliklerini ve etkileşimleri de gözler önüne serer. Özellikle co-authoring ve co-citation analizleri, farklı ülkelere veya kurumlardan yapılan ortak çalışmaları, uluslararası araştırma ağlarını ve bilimsel paylaşımı incelemeyi sağlar. Bu analizler, global bilimsel işbirliklerinin güçlü ve zayıf yönlerini anlamaya yardımcı olur (Leydesdorff ve Porter, 2005).

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, 2007 - 2024 yılları arasında Türkiye'deki 'kültürel coğrafya' anahtar kelimeli ilgili lisansüstü tezlerin türlerine ilişkin dağılımı, tezlerin yıllara göre dağılımı, tezlerin türlerine göre yayınlandığı dil dağılımı, tezlerin üniversitelere göre dağılımı ile tezlerin enstitü anabilim dallarına göre dağılımlarına göre bibliyometrik analizleri yapılmıştır. Araştırma kapsamında Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden tarama terimi yazılan girdi bölümüne 'kültürel coğrafya' yazılarak veri tabanı üzerinden inceleme yapılmıştır.

Çalışmada Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezinin web adresinden ulaşılan kayıtlar ve 10.12.2024 ve 12.12.2024 tarihleri arasında yapılan taramaların sonuçları temel alınmıştır.

Yapılan tarama sonucunda 9 adet doktora tezi, 1 tane sanatta yeterlilik ve 25 adet yüksek lisans ve olmak üzere toplam 35 lisansüstü teze ulaşılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma bulguları kapsamında ilk olarak Ulusal Tez Merkezi içerisinde kültürel coğrafya konu alan lisansüstü tezlerin dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. gösterilen biçimde belirlenmiş ve lisansüstü tezlerin %71,43’inin yüksek lisans, %25,71,’sinin doktora, %2,86 ise sanatta yeterlilik tezinden oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo1.*Lisansüstü Tezlerin Türlerine İlişkin Dağılımı*

Tez Türü	n	%
Yüksek Lisans	25	71,43
Doktora	9	25,71
Sanatta Yeterlilik	1	2,86
Toplam	35	100

Tezlerin yıllara göre kronolojik dağılımında 2023 yılı öne çıkan yıl olmuştur (Tablo 2). Bu yılda 6 adet yüksek lisans (%24,4), 3 adet doktora (%6,7) olmak üzere toplam 9 adet tez (%31,1) hazırlanmıştır. Tez türü toplamında 35 adet (%77,8) teze yüksek lisans tezlerinin çalışıldığı görülmektedir. Kültürel coğrafya konu edinen ilk doktora tezinin 2011 yılında, ilk yüksek lisans tezinin de 2007 yılında yayınlandığı görülmektedir. Sanatta yeterlilik çalışması doktora sütununa dahil edilmiştir.

Tablo2.*Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı*

Yayınlandığı Yıl	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
2007	1	2,86	-	-	1	2,86
2011	-	-	1	2,86	1	2,86
2014	1	2,86	-	-	1	2,86
2015	1	2,86	-	-	1	2,86
2016	-	-	1	2,86	1	2,86
2017	1	2,86	-	-	1	2,86
2018	1	2,86	-	-	1	2,86
2019	4	11,43	-	-	4	11,43
2020	3	8,57	1	2,86	4	11,43
2021	4	11,43	1	2,86	5	14,29
2022	2	5,71	2	5,71	4	11,43
2023	6	17,14	3	8,57	9	25,71
2024	1	2,86	1	2,86	2	5,71
Toplam	25	71,43	10	28,57	35	100

Çalışmaya konu olan ‘kültürel coğrafya’ konu alan lisansüstü tezlerin türlerine göre yayınlandığı dil dağılımında tüm tezlerin (35) Türkçe olarak yazıldığı görülmüştür. Tablo 3’te gösterilen biçimdedir.

Tablo3. *Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Yayınlandığı Dil Dağılımı*

Tez Türü	Dil				Toplam	
	Türkçe		İngilizce		n	%
	n	%	n	%		
Yüksek Lisans	25	71,43	-	-	25	77,8
Doktora	10	25,71	-	-	10	22,2
Toplam	35	100	-	-	35	100

Araştırma kapsamında yüksek lisans ve doktora tezlerinin hazırlandığı üniversitelerin türlere göre dağılımı Tablo 4’te biçimde tespit edilmiştir. Üniversiteler içerisinde en fazla lisansüstü tez çalışan üniversitenin Atatürk Üniversitesi olduğu görülmektedir.

Atatürk Üniversitesinde yayınlanan lisansüstü tezler ilk sırada yer almakta ve tüm tezlerin %28,57’sini oluşturmaktadır. İkinci sırada Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi %14,29’luk oranla yer almıştır.

Tablo4. *Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı*

Hazırlandığı Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Niğde Üniversitesi	2	5,71	-	-	2	5,71
Atatürk Üniversitesi	7	20,00	3	5,71	10	28,57
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	1	2,86	-	-	1	2,86
Ege Üniversitesi	-	-	1	2,86	1	2,86
Mustafa Kemal Üniversitesi	1	2,86	-	-	1	2,86
Akdeniz Üniversitesi	3	8,57	-	-	3	8,57
Balıkesir Üniversitesi	1	2,86	-	-	1	2,86
Dokuz Eylül Üniversitesi	-	-	1	2,86	1	2,86
Karabük Üniversitesi	3	8,57	-	-	3	8,57
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	1	2,86	-	-	1	2,86
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	5	14,29	-	-	5	14,29
Afyon Kocatepe Üniversitesi	-	-	1	2,86	1	2,86
Marmara Üniversitesi	-	-	1	2,86	1	2,86
İstanbul Üniversitesi	-	-	1	2,86	1	2,86
Necmettin Erbakan Üniversitesi	-	-	1	2,86	1	2,86

Giresun Üniversitesi	1	2,86	-	1	2,86
Yıldız Teknik Üniversitesi	-		1	2,86	1 2,86
Toplam	25	77,8	10	22,2	35 100

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin büyük çoğunluğunu %77,14 ünün Coğrafya Anabilim Dalında yapıldığı, %8,57'sinin ise Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında yapıldığı görülmüştür. Diğer tezlerin ise sırasıyla %5,72 ile İlköğretim Anabilim Dalında %2,86 ile Sanat Tarihi Anabilim Dalı, %2,86 ile Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı ve %2,86 ile Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalında yapıldıkları belirlenmiştir.

Tablo5. Lisansüstü Tezlerin Enstitü Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	Yüksek Lisans	
	Doktora (n=35)	
	n	%
Coğrafya Anabilim Dalı	27	77,14
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı	3	8,57
İlköğretim Anabilim Dalı	2	5,72
Sanat Tarihi Anabilim Dalı	1	2,86
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı	1	2,86
Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı	1	2,86
Toplam	35	100

5. SONUÇ

Kültürel coğrafya, insan topluluklarının mekânla olan ilişkilerini, kültürün mekân üzerindeki etkilerini ve bu ilişkilerin toplumsal yapılar, kimlikler ve güç dinamikleriyle nasıl şekillendiğini inceleyen disiplinler arası bir alandır. Bu alan, hem coğrafyanın hem de kültürel çalışmaların metodolojik ve teorik temellerini birleştirerek mekânın kültürel anlamını ortaya koyar. Kültürel coğrafyanın incelenmesi, toplumların mekânı nasıl algıladığını, anlamlandırdığını ve kullanma biçimlerini anlamamıza olanak tanır. Bu bağlamda, kültürel coğrafyanın, kültür, kimlik, yer ve toplumsal süreçlerin birbirine nasıl entegre olduğunu ortaya koyan önemli bir araç olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezinin web adresinden ulaşılan kayıtlar ve 10.12.2024 ve 12.12.2024 tarihleri arasında yapılan taramaların sonuçları ele alınmıştır. 9 tane doktora tezi 1 tane

sanatta yeterlilik olmak üzere 10 tane çalışma yapılması, bu alanda doktora seviyesinde yeterli çalışma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Disiplinler arası çalışmaların az oluşu bu konuda çalışmaların artırılması gerektiği söylenebilir. Sadece 6 tane anabilim dalında çalışmaların toplanması, bu konudaki çalışmaların artması daha da farklı çalışmalar yapılması gerektiğinin bir göstergesidir.

Çalışmalarda öne çıkan bir başka sonuçta yazım dillerinin sadece Türkçe olmasıdır. YÖK'ün bu konuda eğitim dili Türkçe olan bölümlerde İngilizce yazıma izin vermemesi sebep olabilir. Fakat farklı ülkelerin öğrencilerin eğitim gördüğü ülkemizde bu konu tekrar ele alınabilir.

Ülkemizde sadece 17 üniversiteden toplam 35 çalışmanın yapılması az olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın diğer üniversitelerde de yapılması nicel ve nitel olarak sayı artması, akademik anlamda faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ancel, P. (2017). Cultural Geography and the Social Sciences: Emerging Trends. *Journal of Cultural Geography*, 34(2), 223-240.
- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.
- Aydoğan Tatar, E. ve Aydın, F. (2023). Karamürsel İlçesinin (Kocaeli) Kültürel Coğrafyası. İksad Yayınevi.
- Boyle, T. & Harris, J. (2015). Migration, Space, and Identity in Contemporary Cultural Geography. *Urban Studies Review*, 50(1), 33-47.
- Börner, K. (2007). *Atlas of Science: Visualizing What We Know*. MIT Press.
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishing.
- Çetinkaya, S. ve Aliagaoglu, A. (2020). Şehrsel yaşanabilirlik kavramının literatürdeki yerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies - Social*, 15 (6), 2901-2918.
- Çepni, O., Kılcan, B. ve Palaz, T. (2019). Sözlü ve yazılı kültür aktarımında sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin öğretmen görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 629-644.
- Çepni, O., Oğuz, S. ve Kılcan, B. (2014). The Perceptions of Primary School Students Regarding Digital Citizenship. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183 (183), 251-66.
- Dovey, K. (2014). Urban Design and Cultural Identity: A Review of Trends in Spatial Practices. *City & Culture Journal*, 22(4), 110-125.
- Garfield, E. (2006). The History and Meaning of the Journal Impact Factor. *JAMA*, 295(1), 90-93.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell Publishing.
- Kayserili, A. (2011). Erzurum şehrinin kültürel coğrafyası (Maddi kültür öğelerine göre). Yayımlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Külcü, E. & Gökçek, O. (2020). The Role of Cultural Geography in Understanding the Transformation of Urban Spaces in Turkey. *Geographical Studies*, 41(3), 289-307.
- Leydesdorff, L., & Porter, A. L. (2005). Science, Technology, and Innovation Indicators. *Handbook of Quantitative Science and Technology Research*, 155-178.
- Low, S. (2006). *The Anthropology of Cities: A Critical Approach*. Blackwell Publishing.
- Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. University of Minnesota Press.
- Moed, H. F. (2005). *Citation Analysis in Research Evaluation*. Springer.

- Newman, M. E. J. (2001). The Structure of Scientific Collaboration Networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 98(2), 404-409.
- Oral, M. (2023). Kültür ekseninde Türkiye. İçinde: Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XIV. Eğitim Yayınevi
- Özey, R. (2014). Kültürel Coğrafya. Aktif Yayınevi
- Palaz, T., Çepni, O., & Kılcan, B. (2019). Teachers' Opinions on The Role of The Social Studies Lesson in Oral and Written Cultural Transmission. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 8(2), 629-644.
- Sauer, C. O. (1925). *The Morphology of Landscape*. University of California Press.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press.
- Ulutürk, B. ve Aydın, F. Azdavay İlçesi'nin (Kastamonu) Kültürel Coğrafyası. *İktisad Yayınevi*.
- Uzun, A. ve Çetinkaya, S. (2023). Coğrafi sınırlar ve gastronomi. *Gastro-coğrafya* (1. Basım, s. 127-144) içinde. Detay Yayıncılık.

ZEYTİN TARIMINDA KADIN EMEĞİNİN DERİK'İN KIRSAL KALKINMA SÜRECİNDEKİ YERİ

Gülbin ABATAY¹

Zerrin KARAKUZULU²

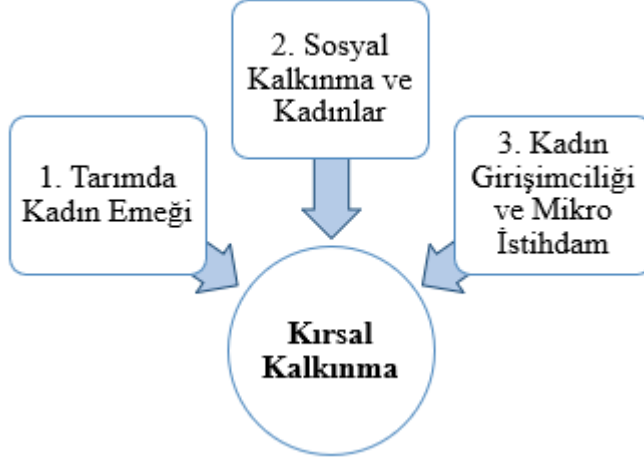
1. GİRİŞ

Kalkınma; bir ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artmasıdır (Avşar, 2017). Kırsal kalkınma, kırsal bölgelerdeki yaşam koşullarını iyileştirmeyi, ekonomik fırsatları artırmayı ve sosyal altyapıyı güçlendirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Bu süreç, yerel halkın ve özellikle kadınların ekonomiye katılımını teşvik ederek, sürdürülebilir bir gelişim sağlamayı amaçlar. Kırsal kalkınmanın kadın emeği perspektifinden irdelendiği zaman, kadın emeği kırsal kalkınma açısından oldukça önemli bir noktada yer almaktadır. Kadınların ekonomi piyasasına katılımı, tarım, hayvancılık, alt yapı geliştirme, sosyal hizmetlerin geliştirilmesi ve akabinde emeklerinin görünürlüğü kırsal kalkınmaya çok yönlü fayda sağlamasına sebebiyet verecek faktörler arasında yer almaktadır. Bu noktada en önemli husus kadın emeğinin görünürlüğü ile kırsal kalkınmaya oluşturacağı başarı havuzudur. Kırsal kalkınma hedeflerinin tam anlamı ile yerine getirilmesi bu faktörlerin dikkate alınıp temel zemine kadın emeği ve diğer hususların oturtulmasıdır. Türkiye gibi tarım ülkelerin de yer alan kırsal alanların gelişimi çok yönlü politikalar sahanın mevcut potansiyeline açığa çıkartılması ile önemli destek sağlayacaktır. Bu noktada çalışma sahası olan Derik'in ekonomik yapısında zeytin tarımı önemli bir yere sahip olup, kadınların tarımda aktifliği bölgedeki tarım faaliyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kadın tarım işçileri zeytin hasadında çeşitli roller üstlenmektedir. Bu roller başlıca şunlardır; Zeytin hasadında toplama, ayıklama, kırma ve zeytinleri işleme gibi süreçlerdir. Kadınların bu süreçte yer almasına rağmen ürünlerin pazarlanması ve satılması hususunda aktif rolü bulunmayıp buda bölgede kırsal kalkınma bakımından kadınların emek katkılarını görünmez kılmaktadır. Ancak kadınların tarımda aktif bir şekilde yer alması, ekonomik kazançların artmasını sağlamanın yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da önemli gelişmelere yol açabilecektir. Kadınların zeytin tarımına katılımı, ailelerin gelir seviyelerini artırmakta, kadınların karar alma süreçlerindeki yerini güçlendirmekte ve bölgedeki genel kalkınma sürecine katkı sağlamaktadır. Bunlara ek olarak, kadınların zeytin tarımındaki iş gücüne katılımı, kırsal

alanda sosyal ve kültürel değişimlere de yol açmakta; kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve toplumsal yapıdaki rol değişimleri, uzun vadede bölgenin kalkınmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Ayrıca, kadınların zeytin üretimi ve pazarlamasındaki etkin rolleri, Derik'teki zeytin tarımının daha sürdürülebilir ve verimli hale gelmesine de katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda, Mardin Derik'teki zeytin tarımında çalışan kadınların, kırsal kalkınma ve bölge ekonomisine katkıları, hem ekonomik hem de sosyal açılardan önemli bulgulara yol açmaktadır. Bu çalışma, kadınların tarım sektöründeki rolünün artırılmasına yönelik politika ve stratejiler geliştirilmesine ışık tutması beklenmektedir. Mardin ilinin Derik ilçesinde zeytin tarımında çalışan kadın işçilerin kırsal kalkınmaya katkılarını ve bölgedeki tarımsal üretim ile ekonomiye katılımını analiz etmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın amacı, kadınların zeytin tarımındaki kırsal kalkınmaya katkılarının görünürlüğünü artırarak, bu katkıların kırsal kalkınmaya olan etkilerini ortaya koymaktır.

ÇALIŞMANIN İÇERİĞİ

Kırsal kalkınma politikalarının etkili ve sürdürülebilirliği açısından, politikanın uygulanacağı sahanın coğrafi özellikleri tam yönlü perspektifte incelenmesi önem arz etmektedir. Çalışma sahası olan Mardin ili Derik ilçe merkezi coğrafi açıdan incelendiğinde Kuzeyden Çınar (Diyarbakır), Güneyden Kızıltepe (Mardin) ve Doğudan Mazıdağı (Mardin), Batıdan Viranşehir (Şanlıurfa) ve Güneybatıdan Ceylanpınar (Şanlıurfa) ilçelerinin bulunduğu merkez lokasyonda yer almaktadır. Derik'te Akdeniz ikliminin mikro-klimatik özelliklerinin görüldüğü ve bunun tespiti ise şöyledir; Yazlar sıcak ve kurak, kışları ılık yağışlı ve en fazla yağış ise Kış aylarında düşmektedir (Abukan, 2020). Çalışma sahasının temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Zeytin bahçelerinin bulunduğu ilçe merkezinde temel geçim kaynağı zeytin tarımı üzerine inşa edilmiştir. Bu noktada halk için zeytin önemli bir geçim kaynağı niteliğine sahiptir. 2023 TÜİK verilerine göre ilçe merkezinin nüfusu 22,789'dur (TÜİK, 2024). İlçe merkezi kasaba merkezli görünüme sahip olup birçok turistik alanı mevcutken turizme kazandırılmamıştır. Çalışma sahasının coğrafi özellikleri bu perspektiften incelenip kırsal kalkınmaya kadın emeği faktörü dâhil edildiğinde sahanın gelişimi söz konusu olacaktır. Kadın emeğinin kırsal kalkınmadaki rolü, üretkenlik, sosyal gelişim ve ekonomik kalkınma açısından üç ana başlık altında ele alınabilir (Şekil 1.)

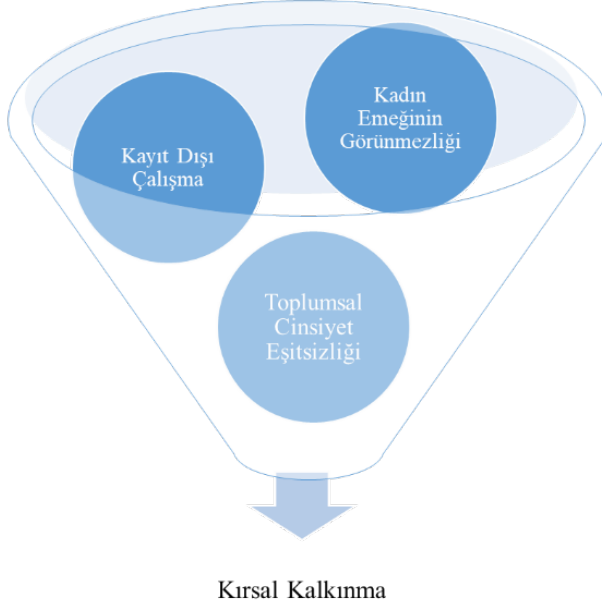

Şablon 1. Derik'te Zeytin Tarımındaki Kadınların Kırsal Kalkınmadaki Rolü

Tarımda Kadın Emeği

Kadınlar birçok ekonomik faaliyet grubunda aktif rol alarak, farklı meslek gruplarında dağılmış bulunmaktadır. Kadın emeğinin kırsal bölgelerdeki çalışma durumları incelendiğinde, çoğunluk tarım ve hayvancılık gibi ekonomik sektörlerde yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürmesinin yanı sıra ev işleri ve hanenin duygusal emek sürecinde de yer almaktadır. Kırsal kalkınma genellikle ekonomik bakımdan büyüme, yoksulluk ile mücadele, sosyal iyileşmeler ve alt yapı gelişimi olarak ilişkilendirilse de kırsal kalkınmanın tam anlamı ile hedef noktasına ulaşması için kadınların ekonomik ve sosyal hayattaki eşit rolü de önemli bir etken arasındadır. Kadınlar, genellikle ev işlerini ve aile bakımını üstlenmekle birlikte, tarımda önemli iş gücü katkısı sağlarlar. Dünya Bankasının verilerine göre kadınların tarımda çalışma oranı birçok gelişmekte olan ülkede yer alan erkeklerin çalışma oranından yüksektir. Akabinde kadın emeği kırsal ekonomide tarımın bel kemiğini oluşturmaktadır. Kadınlar, toprak işleme, ekim, biçim, hasat ve ürün işleme gibi temel tarımsal faaliyetlerde yer almaktadırlar. Ancak bu emek genellikle kayıtdışı olup, ekonomik değeri çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Kadınların tarımsal üretimdeki katkıları, yerel ekonomilerin gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Türkiye'de tarımda kadın emeği, kırsal kalkınmaya kadınların sağladığı katkıların başlıca göstergesidir (Çakır, 2017). Ancak kadın emeğinin

tarımdaki rolü ve hane içindeki duygusal emeğinin büyük bir kısmı kayıt dışı olmakla birlikte kırsal kalkınmaya olan etkisinin ölçümü mümkün değildir. Bu doğrultuda emeğin görünürlüğü ve ekonomik değerinin düşük olması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Kadınların kırsal kalkınmadaki rolü, üretim süreçlerinde kadınların karar alma mekanizmalarına dâhil edilmesi ve kadınlara yönelik eğitim, sağlık ve finansal hizmetlere erişimin artırılmasıyla güçlendirilebilir. Bu bağlamda kadınların tarım ve hayvancılıkta üretken rolünün tanınması, desteklenmesi ve görünmeyen emeklerinin maddi karşılığının verilmesi kırsal kalkınma için önemlidir. Çalışma sahası olan Derik'te temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık üzerine inşa edilen kırsal yerleşim birimlerinde kadın emeğinin kırsal kalkınmaya üzerindeki rolüne bakıldığı zaman, kadınlar tarımın bel kemiğini inşa etmektedir. Çünkü kadınlar zeytin tarımında toprağı işleme, ekim, biçim, hasat, sulama ve ürünü işleme (ayıklama-kırma-tatlandırma) gibi rollerin tamamında yer almaktadır. Ancak tüm bu süreçlerde yer alan kadının emeği kayıt dışı olmakla birlikte görünmez ve pazarlama safhasında kadının aktif bir rolü bulunmamaktadır. Kadınların tüm katkıları çoğu zaman ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yeterince tanınmamaktadır. Derik'te zeytin tarımında kadınların yer aldıkları tüm süreçlerde emekleri görünmezdir. Kadının pazarlama aşamasında yer almaması ve tüm süreçlerde aktif rolü olmasına rağmen emeğinin karşılığının olmaması toplumsal cinsiyet rolü açısından eşitsizliğe ve kırsal kalkınma açısından negatif bir dönüş sağlamaktadır. Bu bakımdan Derik'te zeytin tarımının pazarlama dışında tüm süreçlerinde yer alan kadınların emeğinin tanınmaması ve görünmez olması kırsal yerleşim birimi olan Derik'in sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan gelişiminin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir (Şekil 2.).

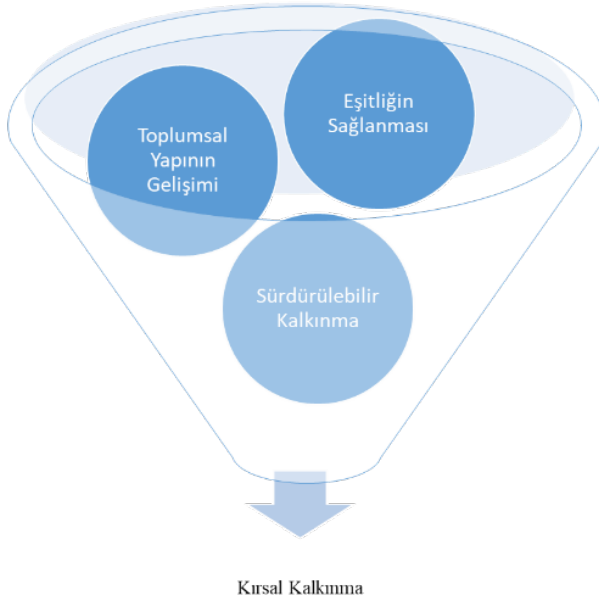

Şekil 1. Derik'te Kadın Emeginin Kırsal Kalkınmaya Etki Eden Faktörleri

Sosyal Kalkınma Ve Kadınlar

Güçlendirme kavramı farklı şekillerde tanımlanabilir. Ancak en basit anlamıyla, güçlendirme, bireyin hayatını yönetme ve kontrol etme becerisi olarak ifade edilebilir ((Medel-Anonuevo ve Bochynek, 2003: 6) Karakuş, 2022). Güçlendirilmiş bir birey, hayatını etkileyen kararlar üzerinde kontrol sahibi olan kişidir. Kadınların güçlendirilmesi ise genellikle eşitlik ve karar alma süreçlerine katılımı ifade eder ((Bharti, 2020: 618) Karakuş, 2022). Güçlendirme, kadınların toplumun her düzeyinde haklarını bilecek ve savunarak yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarını sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, kadınların özerklik kazanması, kendi gündemlerini belirleyebilmeleri ve politik ve sosyal karar alma süreçlerine tam katılım göstermeleri olarak tanımlanabilir ((Medel-Anonuevo ve Bochynek, 2003: 8) Karakuş, 2022). Kırsal yerleşim birimlerinde ekonomik bağlamda kalkınma ile birlikte sosyal boyutta kalkınmanın gerçekleşmesi de önemlidir. Kadınların, sosyal kalkınma boyutunda ele alınıp incelenmesi toplumsal yapının gelişimi, eşitliğin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma desteklenmesi için anahtar faktör olarak rol oynamaktadır (Şekil 3.). Kadınların sosyal kalkınmadaki etkisi sadece bireysel düzeyde değil aynı zamanda toplumsal ve ekonomik düzeyde de geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Derik'te sosyal kalkınma sürecinde kadınların iş gücüne katılımının artması,

üretkenlikte önemli artışa yol açacaktır. Bu katılımın sadece bir katılım olarak kalmaması ve beraberinde ekonomik iş güçlerinin karşılığının olması ailelerin gelirini artırmakla kalmayıp ilçenin de ekonomik olarak büyümesine katkı sağlar. Zeytin tarımında yer alan kadın tarım işçilerinin sosyal kalkınma bakımından gelişimi, mikro işletmeler, tarımsal üretim ve el sanatları gibi alanlarda ekonomik büyümesiyle mümkün kılınabilir. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ile güçlenecek toplumsal rolleri sosyal hayatta daha aktif olmalarını toplumsal refah seviyesinin yükselmesine olanak sağlayacak faktörler arasındadır. Kadınların sosyal kalkınmadaki etkisi yalnızca ekonomik katkılarla sınırlı değildir. Kadınlar, eğitim, sağlık, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal refahın artırılması gibi alanlarda önemli bir rol oynamaktadır. Kadınların güçlendirilmesi, toplumsal kalkınmanın sürdürülebilirliğini destekler ve toplumda daha adil ve eşit bir yapının oluşmasına yardımcı olur. Bu nedenle, kadınların sosyal kalkınma süreçlerine dâhil edilmesi, toplumsal eşitliğin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması açısından kritik bir adımdır.

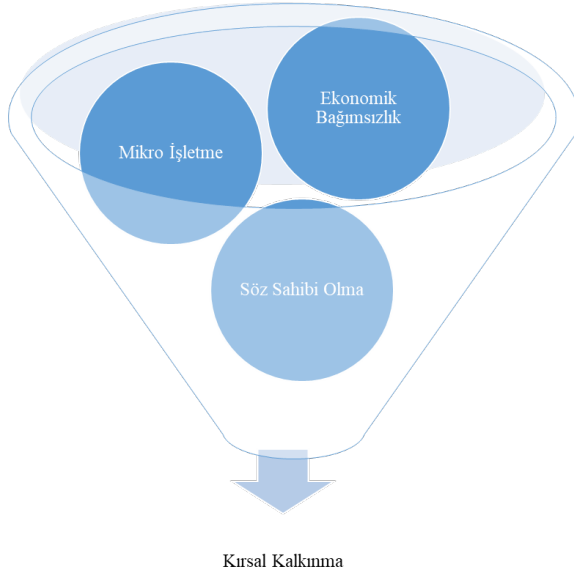
Şekil 2. Derik'te Kadınların Sosyal Kalkınma Boyutunda Kırsal Kalkınmaya Etki Eden Faktörleri

Çalışma sahasının sosyal bakımdan kalkınmasının anahtar faktörü olan kadınların çok yönlü olarak ele alınması kırsal kalkınmayı destekleyen süreçlerdir. Bu süreçler şu şekilde sınıflandırılabilir; eğitim bakımından kadınların yetiştirilmesi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

ve Dünya Bankası'nın raporlarına göre, çocuk ölümlerinin azalmasında, aile gelirlerinin artmasında ve toplumsal refahın iyileşmesinde önemli bir faktördür. Eğitimli kadınlar, aynı zamanda toplumda daha güçlü kararlar alabilir ve toplumsal değişimlerin öncüsü olabilirler (UNDP, 2023). Kadınların eğitimi ile birlikte ekonomik kalkınma açısından kadınların güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet tabanlı farkındalığın kazandırılması ve aile içindeki güçlendirilmiş rollerinin kabulü de bu süreci destekleyen faktörlerdir. Sonuç olarak, kadınların çok yönlü olarak ele alınması ve güçlendirilmesi, kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir; bu süreçler, sadece kadınların yaşam kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun genel refahını yükseltir ve eşitlikçi bir kalkınma modelinin temelini atar.

2.3. Kadın Girişimciliği ve Mikro İstihdam

Kırsal alanlarda özellikle ekonomik faaliyeti tarım ve hayvancılık üzerine inşa etmiş yerleşim birimlerinde kadınların yerel ekonomideki paylarına bakıldığında zaman emeklerinin büyüklüğü göz ardı edilemez. Mikro girişimlerde kadınların kırsal kalkınma üzerine büyük etkisi bulunmaktadır. Sadece yerel ekonomiye değil aynı zamanda küçük ölçekli tarım işletmelerinde kadınların aile ekonomisine büyük katkıları mevcuttur. Küçük topluluklar, ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarını iyileştirmek için kooperatiflerden faydalanmak zorundadır. Çünkü toplum kalkınması ile kooperatifçilik, birbirini tamamlayan ve destekleyen iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Kutay, 2022). Tarım dışında kadınların kırsal alanlarda mikro işletmeler kurması ile birlikte ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının yanında beraberinde toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından da büyük bir öneme sahiptir. Kadınlar tarafından kurulan kooperatifler, özellikle organik tarım, el sanatları ve gıda üretimi gibi alanlarda büyük başarılar elde etmektedir (Acar, 2016). Çalışma sahası olan Derik'te kadınların zeytin bahçelerinin dışında kadın istihdamına yönelik ekonomik olarak bir politikanın olmaması kadınların arka plana atılmasını doğurmaktadır. İlçe merkezinin birçok turistik kültürel mirasa sahip olması kadınlar için oluşturulabilecek emek havuzlarının görünürlüğü açısından önemlidir. Ancak kadınların sadece üretim sürecinde yer alması ve pazarlama kısmı olan satış, zeytinyağının sıkımı ve mikro işletim bakımından geride bırakılması kadınları mikro işletmeye teşvikini olumsuz etkileyen dinamiklerdir. Bu durum sonucunda kadınların kadın girişimciliği ve mikro istidam boyutunda ekonomik bağımsızlıklarını kazanamama ve aile içi ilişki dâhil olmak üzere toplumda söz sahibi olma hususunda kimliksel kaybına sebebiyet vermektedir (Şekil 3.).

Şekil 3. Derik'te Kadın Girişimciliği ve Mikro İstihdamın Kırsal Kalkınma Sürecine Etki Eden Faktörleri

SONUÇ

Sonuç olarak, Mardin Derik'teki zeytin tarımında kadınların aktif rolü, kırsal kalkınmanın ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarında büyük bir önem taşımaktadır. Kadınlar, zeytin tarımının üretim süreçlerinin hemen her aşamasında yer almakta ve bu katkıları, çoğu zaman kayıt dışı olmasına rağmen, yerel ekonomiye önemli bir ivme kazandırmaktadır. Tarımda kadın emeği, sadece ailelerin gelir seviyelerinin artmasına katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal yapıyı güçlendirir ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanarak karar alma süreçlerinde daha etkin olmalarını sağlar. Kadınların zeytin tarımına katılımı, bölgedeki kırsal kalkınmanın ivme kazanmasına, ailelerin yaşam kalitesinin yükselmesine ve daha geniş ölçekte yerel kalkınma süreçlerine katkı sağlamaktadır. Ancak, kadın emeğinin büyük bir kısmı kayıt dışıdır ve bu durum, kadınların tarımdaki katkılarının görünürlüğünü engellemektedir. Kadınların tarımda aktif bir şekilde yer almasına rağmen, özellikle pazarlama aşamasında rollerinin sınırlı olması ve emeğinin karşılığının çoğunlukla tanınmaması, kırsal kalkınmanın tam anlamıyla gerçekleşmesine engel teşkil etmektedir. Bu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirirken, aynı zamanda kadınların kırsal kalkınma süreçlerine etkin bir şekilde dâhil olmalarının önünde büyük bir engel oluşturur. Kadınların emeklerinin daha görünür kılınması,

tarımsal üretimin tüm aşamalarında ve özellikle pazarlama süreçlerinde daha fazla söz sahibi olmaları, kırsal kalkınma sürecinin sürdürülebilirliğini artıracaktır. Derik'teki kadınların tarım sektöründeki emeği, aynı zamanda sosyal kalkınma açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Kadınların güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımı, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de değişimi teşvik etmektedir. Kadınların zeytin tarımında daha fazla yer alması, aynı zamanda mikro işletmelerin kurulmasına, tarımsal üretim süreçlerinin verimliliğinin artmasına ve kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmalarına olanak sağlamaktadır. Bu durum, toplumsal refahın yükselmesine ve kadınların sosyal kalkınmaya olan katkılarının artmasına neden olacaktır. Kadınların kırsal kalkınmadaki etkisi, sadece ekonomik kazanç sağlamakla sınırlı değildir. Kadınların güçlendirilmesi, sosyal kalkınmanın sürdürülebilirliğini destekler, toplumsal eşitliği artırır ve toplumun genel refah seviyesini yükseltir. Bu bağlamda, kadınların kırsal kalkınma süreçlerine daha fazla dâhil edilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için kritik bir adımdır. Mardin Derik örneği, kadınların tarım sektöründeki katkılarının daha görünür kılınmasının ve desteklenmesinin, kırsal kalkınma hedeflerinin başarıyla hayata geçirilmesine nasıl katkı sağlayacağını açıkça göstermektedir.

Son olarak, Derik'teki zeytin tarımında kadınların daha aktif bir şekilde yer alması, sadece bölgesel kalkınma için değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadınların toplumsal statülerini güçlendirmek ve kırsal kalkınmayı sürdürülebilir hale getirmek adına hayati bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, kırsal kalkınma politikalarının kadınların emeklerini görünür kılacak şekilde şekillendirilmesi, tarımda kadınların daha fazla söz sahibi olmalarını sağlayacak mekanizmaların oluşturulması, bölgelerdeki kalkınma süreçlerinin başarısını artıracak ve daha adil bir toplumsal yapının oluşmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abukan, S. (2020). Derik İlçesi'nin Jeomiras Potansiyelinin Araştırılması. T.C. Harran Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Coğrafya Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa.
- Acar, İ. (2016). Kırsal Kadın Girişimciliği: Kooperatifçilik ve Mikro İşletmeler. *Çalışma ve Toplum*, 10(4), 104-119.
- Avşar, G. (2017). Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Eskişehir İlçe Ve Mahallelerinde Kadın Kooperatifi Potansiyeli. T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), "Gender Equality and Women's Empowerment," (2023), <https://www.undp.org/>.
- Çakır, S. (2017). Kadın Emeği ve Kırsal Kalkınma: Türkiye Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 243-261.
- Karakuş, G. (2022). Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlendirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Rolü. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 247-259.
- Kutay, T. (2022). Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(1), 119-150.
- TÜİK, (2024). <https://www.tuik.gov.tr/>.08.12.2024.

EKOLOJİK GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE DOĞAL ORTAM İLİŞKİSİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ODAĞINDA ANALİZİ

Celal ŞENOL¹

1. GİRİŞ

Ekoloji farklı tanımlamalara sahip olsa da en genel ve anlamlı olanı Türk Dil Kurumu tarafından “canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2020). Bu tanımla ekoloji insanın içinde olduğu doğal hayatın bir kesintiye uğramadan sürebilmesini ifade etmektedir. Bu açıdan canlılar arası ilişkilerin sürdürülebilirliği olarak da tanımlanabilmektedir (Rüma, 2023).

İnsanın en temel ihtiyaçlarından birisi olan güvenlik oldukça geniş bir kullanım alanına sahip dinamik bir kavramdır (Vural, 2018). Özellikle her bilim dalına özgü bir kavramsal yapısı bulunmaktadır. Coğrafya bilimi için siyasi, beşeri, ekonomik ve çevre açısından kullanım ağına sahipken, uluslararası ilişkilerde politik ve yönetsel yönü ağır basmaktadır. Aynı şekilde diğer bilim dallarında da farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bu şekilde kavramın belirli bir disiplinde kullanılması ve ona ait olması gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak temel anlamı olan bir şeyi muhafaza etmeyi ifade etme tutuculuğu değişmemektedir.

Değişen risk ve tehditlere bağlı olarak yeniden yorumlanan güvenlik kavramının son zamanlarda değişmesi üzerinde insanın yol açtığı çevresel değişimler yatmaktadır (Kaya, 2019). Bir kavram olarak çeşitlenen güvenlik, günümüzde ekolojik güvenlik olarak geniş bir kullanım ağına sahip durumdadır. İlk başlarda çevresel güvenlikle bir olarak da görülen ekolojik güvenlik zamanla birbirinden ayrılmıştır. Aslında çevresel güvenlik ekolojik güvenliğin gelişmesinde bir katkı sağlayıcı görevi görmektedir (Coldicott ve O'Brien, 2012; Vural, 2018)

Ekolojik güvenlik perspektifinden sürdürülebilir kalkınma politikaları çevre ve insan arasındaki dengeyi koruma amacını taşımaktadır İnsan ve diğer canlıların çevresel bozulmanın olumsuz etkilerinden korunması için kirliliğin önlenmesi, biyoçeşitlilik ve doğal kaynakların korunması ile iklim değişikliğine yönelik mücadeleler oldukça önem arz etmektedir. İnsan

¹ Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü. celal.senol@marmara.edu.tr. ORCID: 0000-0003-0857-866X

ve çevre arasındaki bu bağımlılığa dayanarak, doğal ortamın korunması güvenlik açısından önemi büyüktür, çünkü ekolojik güvenlik günümüz dünya sorunlarının en önemlilerinden birisidir (Trombetta, 2008; Sençerman, 2013; Vural, 2018).

Bireyden devletlerin politikalarına kadar her düzeyde sorumlulukların mevcut olduğu ekolojik güvenlik üzerinde bir takım tehditler bulunmaktadır. Bunlardan iklim değişikliği; deniz suyunun sıcaklığında yaşanan değişim, su seviyelerindeki değişim, ekstrem hava olayları gibi doğrudan insan hayatını, ekonomik yapı ve durumunu, gıda güvenliği ile ekonomik kalkınmayı etkileyen bir yapıya sahiptir (IPCC 2015;2018;Vural, 2018).

Doğal ekosistemde biyoçeşitlilikte yaşanan değişim ise insan ve onun devamlı etkileşim içinde olduğu canlıları tehdit eder. Çevre kirliliği hava, su ve toprakta biriken zararlı maddeler doğrudan çevre ve insan sağlığını tehdit etmektedir (Atvur ve Rüma, 2019). Doğal kaynakların aşırı kullanımını ise tüm canlıların temel ihtiyaçlarını karşılamada bir tehdit oluşturmaktadır. Coğrafya bilimde olduğu gibi diğer bilimlerde de çevre sorunları, üzerinde durulan önemli bir güvenlik konusudur. Çevre ve güvenlik ilişkisi bir plan dahilinde daha geniş bir kavram olarak ekolojik güvenlik kapsamında incelenmektedir. Bu kavram bir devletin ya da bireyin uygulamaya alacağı bir süreçten öte küreseli ilgilendiren politik bir boyut kazanmıştır (Vural, 2018)

İklim değişikliği, küresel ısınma, kuraklık, ani fırtına ve yağışlar, akıntılarda yaşanan değişiklikler, toprak, su ve hava kirliliği gibi geniş alanı kapsayan ve etkileyen olaylar insanların yaşam alanları ile ekonomik faaliyetleri (tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi) tehdit etmektedir (Atvur ve Rüma, 2019). Sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın ötesinde doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin önünde büyük bir tehdit oluşturması açısından (ekolojik yıkıma ortam hazırlaması) güvenlik kategorisinde üzerinde en fazla durulması gereken bir konu olmaktadır. Bu gibi durumlarda gıda ve temiz suya erişim, barınma, sağlıklı ve kaliteli yaşamları zorlaşmaktadır. Biyolojik çeşitlilikte yaşanan azalmalar doğal ekosistemin hizmetlerini yerine getirememesine yol açarak beşeri hareketleri kısıtlayarak, varlığını tehdit etmektedir. Bu açıdan bakıldığında iklim değişikliği, sonuçları itibarıyla bir ekolojik güvenlik sorunu doğuracağı açıkça ortadadır. İnsan ve dünya yaşamının devamı için küresel sorunların çözümü odaklı bir yaklaşım sergileyen ekolojik güvenlik, (Vural, 2018) başta coğrafya olmak üzere tüm disiplinlerin ortak çalışma alanı içinde bulunmasıyla sağlanabilecektir.

Ekolojik güvenliğin amacı insanların inşa ettiği ve şekillendirdiği, ekosistemin dengesini ve düzenini bozan sistemin köklü bir şekilde değişime uğramasıdır. Ekolojik güvenliğin konusunu doğa ve insan arası ilişki

oluşturmaktadır. Yeryüzünde canlı yaşamının güvenliği sağlanmadan birey, toplum, ulus veya uluslararası güvenliğin ne yazık ki bir değeri olmayacaktır (Kaya, 2019).

Çalışma ekolojik güvenlik kapsamında iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamıştır. Literatür analizi şeklinde yürütülen bu çalışmada yararlanılan ilgili kaynaklara yurtiçi ve yurtdışı dergi, yayınevleri, resmi kurum ve haber servislerinin web sayfalarından erişilmiş, basılı ve dijital ortamda bulunan yayınların bir kısmına kütüphane arşivlerinden erişim sağlanmıştır.

2. KARASAL VE SU ORTAMINDA EKOLOJİK SORUNLARIN SINIRLARI

Karasal ve denizel ortamın ekolojik sorunları insan ve iklim bileşenlerinin değişimi ve müdahalesinden kaynaklanır ve sınırları oldukça geniş bir sahayı kaplayabilir. Canlıların doğal yaşamını tehdit eden ve ilişkilerdeki uyumu bozan her türlü değişim ortamın işleyişini bozarak değişimin önünü açmaktadır (Myers, 1993; Graeger, 1996).

Karasal ortamlarda yaşanan bu değişimler birkaç başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar ormanların tahribatı, arazi kullanımında yaşanan değişimler, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ile su, kara ve havanın kirlilik seviyelerinin artmasıdır. Ormanlar tahrip edildiğinde, bu ortamdan beslenen ve yaşamını devam ettiren hayvanların hızlı bir şekilde ortamı terk ettikleri görülmektedir (Ponting, 2012; Öztürk, 2024). Bu durum doğal hayattaki akış ve döngüyü bozarak ekolojik sistemin bozulmasına yol açmaktadır. İnsanların ise hem ormanlardan hem de ormanda yaşayan canlılardan ortak yararlanması kısıtlanacaktır.

Doğal ekosistem dengesini bozan bir diğer unsur ise arazi kullanımında yaşanan değişimlerdir. Dünya nüfusunun çok hızlı artış sergilemesi daha fazla zirai alana olan ihtiyacı doğurmuştur. Gerek ekim gerekse dikim amacıyla uzun yıllar geniş orman sahaları tarım, yerleşme, sanayi, maden ve diğer kaynaklar için ortadan kaldırılmıştır. İnsanların kısa vadede lehine yaşanan bu değişim, ekosistemdeki bir çok canlının yok olmasıyla, doğrudan ve dolaylı olarak insanın yaşamına etki etmiştir. Biyoçeşitliliğin azalması ormanların tahribatı ve arazi kullanımında yaşanan değişim neticesinde olmuştur (Ponting, 2012; Vural, 2018; Yıldız Karakoç ve Kovancı, 2019). Bu şekilde özellikle karasal ortamda yabancı türler ile oksijen üretimine katkısı daha az olan bitkilerin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Kirlilik her yönüyle beşeri faaliyetlerin neticesinde şekillenmektedir. Kentsel alanlar, sanayi tesisleri ile insanın bulunduğu her ortamda kirlletici bir unsuru görmek mümkündür. Bunlardan su kirliliği sınır aşan bir etkiye

sahip durumda olmanın yanında canlı ekosisteminin her türünün hayatını doğrudan etkilemektedir. Su kaynağında yaşanan kirlilik içme ve kullanma suyuna karıştığında insan ve diğer canlıların yok olmasına yol açabilmektedir (Graeger, 1996). Özellikle kimyasal yüklü sular ile tarımsal sulama yapıldığında bu maddelerin bitkileri doğrudan etkilediği bilinmektedir. İklim değişikliği ise başta ekstrem hava olaylarının yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum aşırı sıcakların yaşanarak su seviyelerinin düşmesine ve canlıların yaşam kalitesinin bozulmasına yol açmaktadır. Kuraklık, sel, kar, dolu, fırtına gibi hava olaylarının oluşumunun sıklaşması tüm canlı hayatını doğrudan etkilemektedir.

Su ortamların ekolojik sorunlarının başında deniz kirliliği, avlanma, su içindeki popülasyonun yaşan alanına müdahale, su sıcaklıklarının değişmesi gibi başlıklar altında toplanabilir. Su ortamı hem karasal hem de su ortamından olmak üzere temel iki kirleticisi unsurun baskısı altındadır. Karasal ortamda faaliyet gösteren sanayi kuruluşları, yerleşmeler, ulaşım araçları gibi kaynakların oluşturduğu kirlilikler doğrudan ve dolaylı olarak su ortamını kirletmektedir (Güven ve Öztürk, 2005). Su ortamındaki kirleticilerin en önemlileri ise deniz taşıtlarından kaynaklanan kirliliklerdir (Küçük ve Topçu, 2012). Bunlar hem canlı türlerinin popülasyonunun azalmasında hem de istilacı türlerin yaygınlaşmasında etkisi olmaktadır. Popülasyon ve istilacı türler üzerinde etkisi olan bir diğer faktör de aşırı avlanmadır. Bilinçsiz ve aşırı avlanma su ekosistemindeki dengeyi bozarak ekosistemin dögünü olumsuz etkilemektedir.

Yerel veya küresel boyutta olduğu fark etmeksizin tüm bu sorunlar hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Türkiye’de özellikle sanayinin yoğun olduğu bölgelerde yaşanan bu kirlilik bazı yıllarda etkisini çok daha sert göstermektedir. Karasal ortamda özellikle Ergene Nehri havzasında sanayi ve yerleşme kaynaklı yaşanan aşırı kirlilik sorunu hala çözülebilmemiş değildir. Son yıllarda yaşanan ve turizm başta olmak üzere birçok ekonomik faaliyet kolunu doğrudan etkileyen müsilaj nedeniyle Marmara Denizi uzun bir dönem gündemde kalmıştır. Sorunların kesin olarak çözüme kavuşabilmesinin uzun bir sürdürülebilir planlama odağında gerçekleşebileceği bu durum ekolojik güvenliğin önemini göstermektedir. Sistemde yaşanan bir değişim tüm canlı türleri üzerinde doğrudan etki sürdürülebilir planlı kalkınmada her adımın hayati bir değerinin olduğunu bildirmektedir.

Dünya genelinde havayı kirleten ve küresel ısınmayı hızlandıran fosil yakıtların kullanımı hala çok yüksek seviyededir. Dünya nüfusunda yaşanan artış ve enerjide artan talep nedeniyle bu kaynakların kullanımı hala en yüksek düzeydedir (Ponting, 2012). Bu nedenle dünya genelinde yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yatırımların hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir (Gündüz ve Bicil, 2022; Karagöl ve Kavaz, 2017). Pandemi sürecinde

kısa dönemli yaşanan talep azlığı fosil yakıtlardan petrolün fiyatını önemli ölçüde düşürmüştür (Çevik vd., 2020). Bu yıllarda küresel çapta karbon emisyon değerleri de bir miktar düşüş göstermiştir (Özen, 2022). Fosil yakıtların kullanımında artış devam ederken, orman alanlarında azalma yaşandığı görülmüştür (BBC, 2022; iklimhaber.org, 2024).

Bu durum havanın temizlenmesini kısıtlayarak daha fazla kirletilmesine yol açmıştır. Bu etkilerle hava kirliliği en önemli sağlık sorunlarından biri olmaya başlamış ve dünyada yılda en az yedi milyon insan hava kirliliği nedeniyle hayatını kaybetmekle yüz yüze kalmıştır (WWF, 2019). Doğa, içiçe bir hayat süren insan için vazgeçilemez bir yerdir ve doğanın dengesi dışında yaşaması düşünülemez. Doğaya karşı açılan her savaş ekolojik güvenliği olumsuz etkilemenin yanında canlı hayatına açılan bir savaş durumundadır.

Canlıların ihtiyaçlarını bütüncül olarak ele alan ve kaynakların sürdürülebilir ve dengeli dağıtılması gerektiğini savunan ekolojik güvenlik, herkesin ve her şeyin hakkını korumayı amaçlamaktadır. Bunlardan doğal kaynak kullanımının dengeli olması ve biyoçeşitliliğin muhafaza edilmesiyle insanın temel ihtiyaçlarının üretimini de kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan ekolojik güvenlik insanın hayatta kalabilmesi için çevresel güvenliği en üst düzeye yerleştirmektedir (Vural, 2018).

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE EKOLOJİK GÜVENLİK İLİŞKİSİ

İklim değişikliği yaşamı, gıdayı, suyu ve ülkelerin güvenliğini tehdit eden en önemli güvenlik meselesi olarak varlığını sürdürmektedir. Dünya üzerinde etkisi bölgelere göre (coğrafi konum, iklim özellikleri, hidrografik özellikleri) farklılık gösteren iklim değişikliği özellikle su fakiri, ekonomik açıdan zayıf, siyasi olarak istikrarsız devletleri en fazla etkilemektedir (Barnett, 2003; Yıldız Karakoç ve Kovancı, 2019). Doğal yapının korunmasının yanında devletlerin artan nüfus karşısında ekonomik yapılarını güçlendirmeleri büyük önem arz etmektedir. Çünkü kuraklık veya aşırı yağış nüfusun gıda ihtiyacını karşılaması önünde büyük bir engel teşkil edebilmektedir (Yıldız Karakoç ve Kovancı, 2019). Örneğin Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika'da çok sayıda devlette görüldüğü üzere kuraklığın getirdiği gıda ve su krizine bölgesel güvenlik eklendiğinde geniş bir coğrafyayı etkileyen göçler yaşanmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında ekolojik güvenlik sorunu başat rol oynamaktadır. Bozulan insan- çevre arası ilişkiye siyasi ve politik kararların ilave edilmesi sürecin hızlanmasına yol açmaktadır.

Ekolojik güvenlik aslında her şeyden önce bir denge meselesidir. İnsan ve doğa arasındaki ilişkinin bir denge halinde olmasını öneren Pirages

(2005) şu dinamik dengelere dikkat çekmektedir. Bunlar; tüketimin fazla olduğu nüfusa doğanın sağladığı kaynak ve hizmet kapasitesinin dengesi, insan nüfusuyla mikroorganizmalar arasındaki denge, insan nüfusuyla bitki ve hayvan türleri arasındaki denge ve insan nüfusun kendi arasındaki dengedir. Bunlarda yaşanan herhangi bir bozulma dengenin kaybolacağı anlamına gelmektedir şeklinde savunmaktadır (Pirages, 2005). McDonald (2018) ise ekolojik güvencide dengeden daha çok ekosistemlerin direncinin artırılmasına dikkat çekmektedir. Eğer ekosistemde yaşanacak bozulma işlevin sağlıklı bir şekilde yerine getirilemeyeceği anlamına gelmektedir (McDonald, 2018). Bu süreçte ekosistemdeki dengenin değişiminin yaşanmaması veya azaltılması insan-çevre arası ilişkiye bağlıdır. İnsanın çevreye müdahalesinin etkinliğinin artmaya başladığı ve değiştirme girişimlerinin çeşitlendiği dönem sanayi devrimiyle ortaya çıkmıştır. Yakın Çağın aslında en büyük etkisi çevre üzerinde olmuştur. Bu dönem doğa ile insan arasındaki doğal dengenin hızlı bir şekilde bozulmasına neden olan, insanın girişimlerinin kendi lehine olduğu bir süreç olarak etkisini günümüzde de sürdürmektedir (Ponting, 2012).

Yakın Çağın, doğa ile uyumlu yaşama prensibini belirlemiş önceki dönemlerden en büyük farkı çevreye hakim olma isteğinin olmasıdır. İnsan bu dönemde doğa ile dengeli ilişki kurmak yerine doğaya hakim olmaya çalışmıştır (Kılıç, 2006; Görmez, 2015). Aslında insan hayatının kökten değişmesine imkan veren Yakın Çağdaki gelişmeler, bu gücü doğal kaynakların hızlı tüketilmesiyle ve doğaya müdahale etme yoluyla kalıcı hale getirmeyi istemiştir. Bu durum da insanı çevresini, doğasını, kaynaklarını ve sonunda kendisini tüketen bir canlıya dönüştürmüştür.

Sanayi Devrimi sonrası yaşanan ekonomik kalkınma esasları üretim yöntemlerinin değişmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde doğal kaynaklar aşırı ve plansız kullanılarak öncelikle sanayinin fazla olduğu yerlerde çevresel değişimler de hızlı olmuştur. Bu gelişmeler iklim değişikliğinin başı çektiği birçok çevre sorunlarını ortaya çıkarmanın yanında insanların tüketim alışkanlıklarını değiştirerek, insan-çevre dengesini bozmuştur (Gül, 2013; Ponting, 2012). Sanayi Devrimi sonrası insan ve çevre arasındaki sorunlar sanayi, yerleşme, tarım, turizm ve enerji gibi geniş ve çeşitli faktörlerin değişimiyle ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerden her birinin etkinliği diğerinden farklı olduğu gibi birbiriyle de sıkı bir ilişki içindedir. Tüketim alışkanlıklarının değişmesinde sanayi ile üretim yöntemlerinin gelişmesi etkili olmuş, bu durum nüfusun kentlere doğru harekete geçirecek kentleşme olgusunu ortaya çıkarmıştır (Ponting, 2012; Vural, 2018). Bir arada, ortak alanı paylaşan insanlar farklı çevre sorunlarının ortaya çıkmasına sanayi ile birlikte yol açmıştır. Artan talepler tarım, enerji, turizm gibi farklı alanların gelişmesini sağlamış ancak bu gelişme doğal sistemin değişme sürecini hızlandırmıştır. Çevre kirliliğinden arazi kullanımının

nitelik ve nicelik olarak değişmesi iklim değişikliği başta olmak üzere çok farklı sorunları doğurmuştur. Neticede sanayi devriminin doğurduğu tüketim toplumunun felsefesi olan “tüketebildiğin kadar tüket” mantığı insana, sınırlı doğal ortama sınırsız müdahale isteğini sunmuştur (Kayan, 2018). Bugün yaşanan ekolojik sorunların temelinde sınırsız taleplerin karşılanma arzusu yatmaktadır.

Bu güvenliğin sağlanabilmesi için doğal ortamdaki insan etkisinin azaltılması ve çevrenin tüm yönleriyle korunması gerekmektedir. Bu aşamada öncelikle insan doğa üzerinde var olan hakimiyeti, doğa lehine çevirerek koruyucu, kollayıcı bir şekle dönüşmesi gerekmektedir. Birbirine sıkı bir şekilde bağlı olan çevre ve insan her şeyden önce birlikte yaşamayı öğrenmelidir. İnsan artan nüfus karşısında ortaya çıkan temel ihtiyaçlarını karşılamak için ekosistemin sürdürülebilir yanlarını kullanarak süreci yönetebilir kılmaya çalışmalıdır. Enerji ihtiyacını fosil yakıtlar yerine rüzgar, su, güneş ve biyo-yakıtlar gibi yöntemlerle çevreci bir şekilde üreterek ekosisteme duyarlı olmalıdır. Tarımsal üretimde de teknolojik yeniliklerden yararlanılarak modern yöntemler ile uygun türlerin bölgelere göre planlaması yapılarak süreç yönetilmelidir. Sanayi devrimi sonrası toplumda önemli karşılık bulan turizm kavramının bir parçası olan doğa-kültürel turizm son dönemlerde önemli bir talep artışı görmektedir. Aslında bu gelişme çevre insan etkileşiminde en fazla dikkat edilmesi ve planlama yapılması gereken durum olmaktadır. Çünkü bireysel ve kitlesel olarak gerçekleşen bu faaliyetler çevrenin neredeyse her bir köşesi üzerinde baskı unsuru özelliği taşımaktadır. Bu yüzden tüketim ve üretim dengesinin korunarak, aşırı üretim ve tüketim tarzından vazgeçilmesi gerekmektedir. Bu durum çevre üzerindeki baskının azaltılmasında etkili olacaktır. Ekosistemdeki baskının azaltılması ekolojik güvenlik açısından son derece önemlidir. Ekolojik güvenlik her şeyden önce uluslararası boyutta üzerinde durulması ve yönetilmesi gereken bir süreçtir.

Ekosistemin mevcut değişime direncinin artırılması, çevre üzerindeki baskının azaltılmasıyla birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Çevrenin değişimini hızlandıran baskının azaltılması veya ortadan kaldırılması, doğal ortamın iyileşme sürecini hızlandıracaktır. Kendini yenileyen doğal ekosistem insanın diğer alanlarda yaptığı etkiyi azaltmada önemli bir iyileştirici olmaktadır. Özellikle havayı kirleten her türlü atık, atmosferdeki sera gazının miktarını arttırarak ısınmayı etkilemektedir. Bu şekilde tetiklenecek iklim değişikliği, ekolojik güvenliğin önündeki en büyük sorunlardan birisi olmaktadır (Yıldız Karakoç ve Kovancı, 2019). Bu açıdan ekosistem üzerindeki baskının azaltılması ve doğal çevrenin korunması güvenlik açısından son derece önem arz etmektedir.

Dünya geneli iklim değişikliğinin muhtemel etkileri arasında en fazla etkileneceklerden insan ilk sırada gelmektedir. Doğal çevre ile bir bütün

halinde yaşayan insan, bu etkileşimi sürdürülebilir şekilde yürütmesi gerekmektedir. Ancak beşeri kaynaklı müdahalenin neticesinde değişmeye başlayan iklim koşulları, alışılmış koşulların sınırlarında bir takım değişimlere neden olabilmektedir.

Dünya üzerinde bir yerin uzun yıllar boyunca yaşanan hava olaylarının ortalama durumunu ifade eden iklim, uzun bir sürecin unsurudur. Dolayısıyla insanlar yüzyıllardır sınır değerleri çok değişmeyen iklim koşullarına göre yaşamakta; kültürel, sosyal, ekonomik gibi tüm sürecini buna göre dizayn etmektedir. Kısacası iklim ve doğanın uyumu içinde varlığını şekillendirmektedir. Günümüzde canlıların hayatlarını etkileme düzeyine gelen iklim değişikliğinin hem lokal hem küresel boyutta büyük etkileri bulunmaktadır. Dünyanın günümüze kadar yaklaşık 4,5 (4.6) milyarlık bir süreçte iklim koşullarında birçok değişiklikler olmuştur. Bu durum soğuma ve ısınma şeklinde farklı dönemlerin hakim olmasına yol açarak, su seviyelerinin değişmesi, bitki ve hayvan türlerinin sınırlarının genişlemesi ve daralması ile insanların göç etmesi gibi geniş anlamda ekolojik sistemde daimi değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Türkeş, 2003;2012;Şanlı vd., 2017).

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR VE TEMİZ KAYNAK KULLANIMI AÇISINDAN EKOLOJİK GÜVENLİK

BM Kalkınma amaçları kapsamında sürdürülebilirliğin ayrı bir yeri vardır. Bu ilkelerin ortaya konulmasında insan-çevre etkileşimi kapsamında kaynak kullanımının sürdürülebilirlik esaslarına göre gerçekleşmesi planlanmaktadır (BM Kalkınma Amaçları, 2024). Bu kapsamda üretim ve tüketim arasındaki münasebetin kontrollü bir şekilde olması gerekmektedir. Sürdürülebilirliğin varoluşsal sürecinde ekolojik güvenliğin inşa edilmesi yatmaktadır. Bu güvenliğin karşısındaki en büyük problem kuşkusuz iklim değişikliğidir. Kaynakların aşırı ve plansız kullanımı son yüzyılda iklim değişikliğini doğurmuş, bu durum çevre ve güvenlik arasındaki bağlantının üzerinde daha fazla durulmasına yol açmıştır (Yıldız Karakoç ve Kovancı, 2019).

Küresel iklim değişikliğinin güvenlik boyutunun dünyanın gündemine girmesi oldukça yenidir. XX. yüzyılın son çeyreğinde insanın sebep olduğu iklim değişikliğine yönelik stratejiler belirlemek amacıyla girişimlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda 1988 yılında Toronto’da yapılan “The Changing Atmosphere: Implications for Global Security” (Değişen Atmosfer: Küresel Güvenlik İçin Çıkarımlar) isimli iklim konferansında karbondioksit salınım miktarının 2005 yılına kadar % 20 azaltılması önerilmiştir (Türkeş, 2001). Bu toplantının ardından aynı yıl Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur. IPCC kurulmasının ardın-

dan 1992 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kabul edilerek, bir çok ülke iklim değişikliğini güvenlik stratejisine dahil etmiştir (Kaya, 2019). Bu açıdan ekolojik güvenlik ile iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı sürdürülebilir ve temiz kaynak kullanımı son derece önemli duruma gelmiştir.

Dünya genelinde çevresel değişimin güvenikleştirilmesi konusunda 2007 yılı bir dönüm noktası olmuştur. Bu yılda Avrupa Birliği, BM Güvenlik Konseyi ve G-8 gibi kuruluşlar nezdinde çevresel güvenliğin tanınmış olması yatmaktadır. Bu yılda BM Güvenlik Konseyi, iklim değişikliğini küresel güvenlik sorunu şeklinde tanımlamıştır (Brauch, 2009). Ardından AB merkezli bazı girişimler meydana gelmiş ve bir takım raporlar (Bir güvenlik riski olarak iklim değişikliği raporu) yayınlanmıştır. Bu raporlarda özellikle doğal dengedeki bozulmalar nedeniyle, sürdürülebilir temiz kaynaklara erişimde sorun yaşanmamasına yönelik girişimler yapılmıştır. Bu kapsamda; içme suyu kaynaklarının bozulması, gıda üretiminde yaşanan düşüş, doğal afetlerdeki (sel/fırtına) artış sonunda yaşanan göçler, değişimin güvenlik boyutunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu durumların neden olduğu güvenlik tehdidinin yüksek olduğu zayıf devletlerin çoğalması, ekonomik sorunların artması, küresel yönetim ve insan haklarında yaşanan değişimler, göçler ve devletler arası çatışmaların artması güvenlik sorununun büyüklüğünü ve önemini göstermektedir (Brauch, 2009).

Bir yıl sonra AB Konseyi (2008) “İklim Değişikliği ve Uluslararası Güvenlik” raporunu yayımlayarak, yaşanan değişimlerde Avrupa’nın geleceğini etkileyecek güvenlik risklerini ortaya çıkarmıştır (Brauch, 2009). IPCC’nin yapmış olduğu çalışmalarda iklim değişikliğinin ekolojik güvenlik perspektifi açıkça ortaya konulmuştur. IPCC yayınladığı raporda insanların yol açtığı sera gazı emisyonlarının (1880-2012) dünya genelinde ortalama yüzey ısısını 0,85 °C arttırdığını göstermektedir. Gelecek raporları ve öngörüler doğrultusunda ise bu yüzyılın sonunda yüzey ısısının 2 °C’yi aşacağı ifade edilmektedir (IPCC, 2015). 2016 yılındaki Paris İklim Anlaşması’nda² da bu durum dikkate alınarak, yüzey ısı değerinin 1.5 °C civarında tutulması talep edilmiş ve 2018 yılında³ yayınlanmıştır. İklimi kontrol altına almak için yapılan tüm bu girişimler ekolojik güvenliğe hizmet etmektedir (IPCC, 2018).

Türkiye’de farklı faktörlerin yol açtığı sera gazı emisyon miktarı IPCC’de alınan kararlar çerçevesinde 1990 yılından itibaren ölçülmektedir. Emisyon ölçüm istatistiklerinin hazırlanmasında tarım, sanayi, enerji ve

² Paris Agreement, 2015. Bkz. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (10.09.2018)

³ Special Report: Global Warming of 1.5 °C’.

Bkz. <https://www.ipcc.ch/sr15/>

(04.02.2019).

atik sürecinden kaynaklanan sera gazları değerlendirmeye alınmaktadır. Bu gazlar; metan (CH₄), karbondioksit (CO₂), diazotmonoksit (N₂O), florlu gazlar, azotoksitler (NO_x), karbonmonoksit (CO), kükürtdioksit (SO₂) ve uçucu organik bileşikler (NMVOC)'dir (TÜİK, 2024). Sera gazı emisyonu üzerinde en büyük pay enerji üretim sürecine aittir. Sürdürülebilir kaynak kullanımında sektörlerin emisyon miktarlarının belirli düzeyde olması önem arz etmektedir. Dünya genelinde çok hızlı artan sera gazı Sanayi Devriminin oldukça üzerine çıkmış durumdadır. Bunun neden ise dünya genelinde sera gazı artışının ana sebebi olan ve mevcut emisyonun yarısını ortaya çıkartan enerji üretimidir. Bunlar arasında kuşkusuz fosil kaynaklar en büyük paya sahiptir (Ponting, 2012; Şanlı vd., 2017; Yıldız Karakoç ve Kovancı, 2019). Bunu üretim türleri, ulaşım, yerleşme, tarım, arazi kullanımını gibi insan faaliyetinin yoğun olduğu sektörler talip etmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekolojik güvenlik her ne kadar literatürde yeni bir kavram olsa da çevresel güvenlikle yakın ilişki içindedir. Dünya genelinde etkisi hissedilen iklim değişikliğinin birçok farklı etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerin en aza indirilebilmesi için bazı politikalar hayata geçirilmektedir. Ekolojik güvenlik bu sorunlara ve geliştirilen politikalara daha uygun bir öneri ortaya koyabilmesinden dolayı çevresel güvenlikten daha ayrı olarak değerlendirilmektedir. Her iki kavramda çevresel güvenlikte ortaya çıkan tehditlerin ortadan kaldırılmasına hizmet etmektedir.

Ekolojik güvenlik yaklaşımını ayıran en önemli özellik, devletler, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının sürece dahil olduğu çok geniş kapsamlı bir işbirliğine sahip olmasıdır. Bu yüzden problemlerin çözümüne daha yararlı ve kalıcı öneriler üretebilmektedir. Ekolojik dengenin korunmasını amaçlayan ekolojik güvenlik küreselde olduğu gibi yerelde de insanlara ihtiyaç duyar ve işbirliğiyle çözüm üretir.

Ekolojik güvenliğin karşısında en büyük problem küresel iklim değişikliği ve çevre kirliliğidir. Etkisini daha şiddetli hissetmeye başladığımız iklim değişikliği güvenliği doğrudan tehdit etmektedir. Dünya üzerinde bölgesel olarak eşit dağılmayan bu tehdit, insan hayatına mal olabilecek boyuta ulaşmaktadır. Bu yüzden iklimin bir güvenlik unsuru olmaması için iklim değişikliğiyle küresel çapta ekolojik güvenlik sistematığı içinde mücadele edilmesi daha doğru bir yaklaşım olmaktadır. Bu doğrultuda iklim değişikliğinin kaynaklarının kontrol edilmesi ve en düşük seviyeye indirilmesi ekolojik sürdürülebilirlik açısından son derece önemlidir.

Ekolojik güvenlik karşısında en büyük sorunlardan bir diğeri olan kirlilik, kontrol altına alınması gerekmektedir. Kara ve su ortamında insan etkisiyle ortaya çıkarak doğal ortamdaki sistematik ilişkiyi bozmaktadır.

Aynı zamanda iklim değişikliğinin de kaynağını oluşturan kirlilik ekolojik güvenliğin en önemli tehditlerindedir. Bu açıdan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için ekolojik güvenliğin sağlanması gerekmektedir. Birbiriyle sıkı bir bağ ile bağlı olan bu unsurlar birlikte ele alındığında sorunlara çözüm üretilebilmektedir.

Kaynakça

- Atvur, S., & Rüma, İ. (2019). Ekolojik Güvenlik: Hayati Tehdit. *Güvenlik Yazıları Serisi, No.25, Ekim 2019*. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/EkolojikGuvencilik_SenemAtvurInanRuma_v.1.pdf DOI: 10.13140/RG.2.2.35924.14729.
- Barnett, J. (2003). Security and Climate Change, . *Global Environmental Change, 13(1)*, 7-17.
- BBC. (2022). Son yıllarda fosil yakıt kullanımı artarken yenilenebilir enerji durağanlaştı: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61810571> adresinden alındı
- BM Kalkınma Amaçları. (2024). Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çalışmalarımız. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>.
- Brauch, H. G. (2009). Securitizing Global Environmental Change. *Facing Global Environmental Change, (Eds: Hans Günter Brauch, Ursula Oswald Spring, John Grin vd.)* (s. 65- 102.). içinde Berlin: Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace, Vol. 4, Springer.
- Coldicott, D., & O'Brien, T. (2012). "Environmental Security". C, Snyder (ed.). *Contemporary Security and Strategy. Palgrave Macmillan, Hampshire*, s.72-88.
- Çevik, E., Yalçın, E. C., & Özdemir Yazgan, S. (2020). COVID-19 Pandemisinin Petrol ve Altın Fiyatları Üzerine Etkisi: Parametrik Olmayan Eştümleşme Sıra Testi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(COVID-19 Special Issue)*, 633-646. <https://d>.
- Görmez, K. (2015). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*, 17-21.
- Gündüz, N. K., & Bicil, İ. M. (2022). Yenilenebilir enerji yatırımlarını belirleyen faktörler ve gelir gruplarına göre seçilmiş ülkelerin analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(13)*, ., 1-28.
- Güven, K. C., & Öztürk, B. (2005). *Deniz Kirliliği*. Tüдав Yayınları No: 21, s. 512. Güven, K.C. Öztürk, B.(Editörler). İstanbul. https://tudav.org/wp-content/uploads/2021/08/deniz_kirliligi.pdf.
- Graeger, N. (1996). "Environmental Security". *Journal of Peace Research, 33(1)*: 109-116.
- iklimhaber.org. (2024). <https://www.iklimhaber.org/fosil-yakit-tuketimi-ve-emisyonlar-2023te-rekor-kirdi/> adresinden alındı
- IPCC. (2015). *Climate Change 2014: Synthesis Report, Intergovernmental Panel on Climate Change, Geneva, Switzerland*.
- IPCC. (2018). *Special Report: Global Warming of 1.5 °C*. <https://www.ipcc.ch/sr15> (04.02.2024).

- Küçük , Y. K., & Topçu, A. (2012). Deniz Taşımacılığında Kaynaklanan Kirlilik. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi* 4(2), 75-79.
- Kılıç, S. (2006). Modern Toplumda Ekolojik Bir Yaklaşım. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 108-127.
- Kızılaslan, N. (2021). Avcılığın Ekosisteme Etkileri: <https://nusretk-2638.medium.com/avcılığın-ekosisteme-zararları-20cc238183ec> adresinden alındı
- Karagöl, E. T., & Kavaz, İ. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de Yenilenebilir Enerji,. *SETA sayı 197*. <https://www.setav.org/assets/uploads/2017/04/YenilenebilirEnerji.pdf>.
- Kaya, Y. (2019). *Ekolojik Güvenlik*. Bursa: Dora Basım, 1. Baskı.
- Kayan, A. (2018). Çevre Sorunlarına Eğitimle Farkındalık Oluşturma. *Journal of Awareness*, 3 (Özel Sayı), 481-496 .
- McDonald, M. (2018). Climate Change and Security: Towards Ecological Security? *International Theory*, 10 (2), 153-180.
- Myers, N. (1993). *Ultimate Security: The Environmental Basis for Political Stability*. W. W. Norton & Company, New York.
- Özen, H. A. (2022). COVID-19 salgını dönemindeki kısıtlamaların sera gazı salınımına etkisi. *NÖHÜ Müh. Bilim. Derg. / NOHU J. Eng. Sci.*, 11(1), 039-047.
- Öztürk, Z. A. (2024). Yeni Güvenlik Yaklaşımı Çerçevesinde Çevresel Güvenlik. *Journal of Diplomatic Research*, 6(2), ss. 23-43.
- Pirages, D. (2005). From Resource Scarcity to Ecological Security. *From Resource Scarcity to Ecological Security*, Dennis Pirages ve Ken Cousins (Ed.), (s. 1-19). içinde MIT Press, Cambridge, MA.
- Ponting, C. (2012). *Dünyanın Yeşil Tarihi Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü*. (Çev. A. Başçı), . Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Rüma, İ. (2023). *Ekolojik Güvenlik*. Secopedia: <http://www.secopedia.org/ekolojik-guvenlik/> Erişim Tarihi: 5.10.2023 adresinden alındı
- Sençerman, O. (2013). *Çevresel Güvenlik : Postkolonyel Dönemde Alman Doğu Afrikası için Çatışma Çözümleme Örnekleri*. . Aydın.: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, .
- Şanlı, B., Bayrakdar, S., & İncekara, B. (2017). Küresel İklim Değişikliğinin Etkileri Ve Bu Etkileri Önlemeye Yönelik Uluslararası Girişimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , C.22, S.1, s.201-212.
- Türkeş, M. (2001). Küresel iklimin korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye. *Tesisat Mühendisliği, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın*, 61, , 14-29.

BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYADA İLERİ

ARAŞTIRMALAR

yaz

yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com